

Baas in Eigen Boek

DE INVLOED VAN DE TWEEDE FEMINISTISCHE GOLF OP
GENDERSTEREOTYPERING IN NEDERLANDSE JEUGDLITERATUUR
VAN 1960 – 1990

BEGELEIDER: FLORIS MEENS

BACHELORSRIPTIE

Charlotte van Bergen

S4255607 | RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN | 15-08-2016

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave	1
Inleiding	2
Status Quaestionis	5
Methode.....	14
Kwantitatief Onderzoek	18
Kwalitatief Onderzoek	23
Conclusie.....	33
Literatuurlijst.....	35
Bijlagen	37
Totaal aantal woorden (exclusief voetnoten, inhoudsopgave, literatuurlijst en bijlagen):	10721

INLEIDING

‘Raar maar waar’, zo luidde het thema van de Kinderboekenweek 2015, die in het teken stond van wetenschap, technologie, fascinerende feitjes en ontploffende erlenmeyers. Tijdens deze editie van de jaarlijks terugkerende Boekenweek werden kinderen geïnformeerd over wetenschappelijk onderzoek en werd er geprobeerd een antwoord te geven op hun soms diepgaande en zelfs existentiële vragen. Ook het kinderboekenweekgeschenk *Per Ongelukt*, geschreven door Simon van der Geest, sloot aan op dit thema. Wat sommigen echter opviel, is dat meisjes tijdens deze Kinderboekenweek, die toch voor alle kinderen bedoeld is, nagenoeg onzichtbaar waren.¹

Verrassend is dit misschien niet. Een vrouwelijke versie van professor Barabas of Willie Wortel of zelfs van bestaande wetenschappelijke kinderhelden als Freek Vonk of André Kuipers zijn in de verste verte niet te bekennen.² Een veelgehoord kritiekpunt is dat op deze manier de associatie van het beroep van wetenschapper of uitvinder met mannelijkheid wederom werd bevestigd. Dit stereotype gegeven zou zo nog dieper verankerd raken in het zich ontwikkelende kindbrein. De hoofdrol in het bovengenoemde kinderboekenweekgeschenk is dan ook vergeven aan de tien jaar oude jongen Ro en er is slechts een klein bijrolletje weggelegd voor een handig meisje, Lela. Hetzelfde geldt voor het eerste kinderboek van schrijver Cees Dekker, waarvan het onderwerp ook samenhangt met deze Boekenweek: *Het Geheime Logboek van Topnerd Tycho*. Het werd hem afgeraden door ervaren kinderboekenschrijfster Corien Oranje om zijn boek een vrouwelijk hoofdpersonage te geven. Zou de ‘topnerd’ die in zijn verhaal de belangrijkste rol op zich neemt immers een meisje zijn, dan zouden jongens waarschijnlijk geen interesse meer tonen in het boek. Jongens lezen geen boeken met een meisje als hoofdpersoon, terwijl dat andersom vaak wel het geval is.³ Het onderscheid tussen meisjes- en jongensboeken en de representatie van beide genders in jeugdliteratuur is iets waar velen zich de afgelopen eeuw al mee bezig hebben gehouden. Onder hen bevinden zich niet alleen pedagogen, recensenten en literaire critici, maar ook feministen.

Leefde je als jongen of meisje aan het begin van de twintigste eeuw, dan was de kans groot dat je in de vrije uurtjes boeken las die speciaal op jouw eigen gender waren gericht. De

¹ Tonie Mudde, ‘Kinderboekenweek: de trends’, *De Volkskrant*, 3 oktober 2015

² Tonie Mudde, ‘Kinderboekenweek: de trends’

³ Tonie Mudde, ‘Waarom nerds in boeken altijd mannen zijn’, *De Volkskrant*, 10 oktober 2015

personages uit deze boeken waren enerzijds flinke, sterke Hollandse knapen die verzeild raakten in velerlei spannende avonturen en die er, met de Tweede Wereldoorlog vlak voor de deur, een grote dosis aan vaderlandsliefde op nahielden.⁴ Anderzijds domineerde in meisjesboeken bovenal de romantiek en kwam de toekomst van het hoofdpersonage altijd op hetzelfde neer: trouwen, kinderen krijgen en mocht dat onverhoopt toch niet lukken, dan werd het meisje aangespoord zich in dienst te stellen van de mensheid en zich nuttig te maken voor de maatschappij.⁵ Er kwam al vanaf de eeuwwisseling echter ook het idee om de hoek kijken dat deze tweedeling tussen jongens- en meisjesboeken volstrekt onzinnig was.⁶ De schrijver J.W. Gerhard (1864–1923) bijvoorbeeld schreef in 1905 geërgerd: ‘Wie heeft er ooit gehoord van tweeërlei kunst: een mannelijke en een vrouwelijke? Is ’t niet een even groote dwaasheid de letterkunde te verdeelen in één voor mannen en één voor vrouwen?’⁷ Onder de critici bevond zich ook politica en feministe Mathilde Wibaut-Berdenis van Berlekom (1862–1952), de echtgenote van de sociaaldemocratische voorman Florentinus Marinus Wibaut. Zij schreef in een van haar werken, *Het Boek en het Volkskind*, dat ‘ruwe of flauwe boeken evenmin goed voor een jongen als voor een meisje’ zijn, en de gewelddadige lectuur voor jongens achtte zij verwerpelijk.⁸

Het waren echter vooral de meisjesboeken die een vlaag van kritiek over zich heen kregen. Dit genre zou voornamelijk uit ‘flodderromans voor bakvissen’ bestaan, waarin modepopjes, wier leven beheerst werd door theekransjes, verlovingsen, partijtjes en flauwe kostschoolgrappen, altijd de hoofdrol speelden.⁹ In geen enkel genre is bovendien de scheiding tussen jongens en meisjes en hoe hun levens eruit moesten zien, zo groot als in het, volgens Gerhard, ‘stompzinnige, onbeduidende en waardeloze’ meisjesboek, want ‘nergens treedt u een frisch, levendig, echt natuurlijk menschenkind tegen met karakter, met een ziel, die hunkert naar waarheid en schoonheid.’¹⁰ Het zou volgens Wibaut-Berdenis van Berlekom, die feministische klachten toevoegde aan de esthetische bezwaren van Gerhard, beter zijn als arbeid voor vrouwen, wat hen immers zelfstandig en onafhankelijk zou maken, niet negatief

⁴ Toin Duijx en Joke Linders, *De goede kameraad: honderd jaar kinderboeken* (Houten 1991), p. 52

⁵ Duijx en Linders, *De goede kameraad*, p. 58

⁶ Idem, p. 50

⁷ Harry Bekkering e.a., *De hele Biblebontse berg: de geschiedenis van het kinderboek in Nederland & Vlaanderen van de middeleeuwen tot heden* (Amsterdam 1990), p. 409

⁸ Duijx en Linders, *De goede kameraad*, p. 51

⁹ Bekkering e.a., *De hele Biblebontse berg*, p. 409 en Duijx en Linders, *De goede kameraad*, p. 59

¹⁰ Bekkering e.a., *De hele Biblebontse berg*, p. 409 en 410

werd afgeschilderd in deze boeken, die meisjes juist kracht, flinkheid en een gevoel voor eigenwaarde en zelfvertrouwen zouden moeten schenken.¹¹

Hoewel meisjes de verhalen, die door hun moeders in groten getale verslonden waren, bleven lezen, ontstond er na de Tweede Wereldoorlog een nieuw soort meisjesboek. Schrijfsters An Rutgers van der Loeff-Basenau, Annie M.G. Schmidt en Miep Diekmann schreven boeken die het vooroorlogse meisjesboek, waar Van der Loeff-Basenau naar refereerde als ‘zoet, verdovend en gevaarlijk spul’, enigszins uit de belangstelling verdreven.¹² Nederland had geen behoefte meer aan lacherige, ondeugende meisjes die hun geluk vonden in de armen van een sterke man, maar juist aan flinke vrouwen die hard wilden werken.¹³ Na de oorlog, maar vooral vanaf de jaren zestig, vond er bovendien een sterke toename plaats in de belangstelling voor kinderboeken en er verscheen een grotere variatie aan boeken die een stuk beter geschreven waren dan hun voorgangers; virtuozer en scherper.¹⁴ Door een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, waaronder de Provobeweging, de tweede feministische golf en de vredes- en milieubewegingen, veranderde in deze periode tevens het opvoedingsideaal en daarmee ook de visie op het kind en op de moraal. Al snel gingen veel volwassenen, gezegend met een kritische blik op de samenleving, het kinderboek zien als een ideaal middel in de opvoeding om maatschappelijke bewustwording bij kinderen te creëren.¹⁵

Ook de twee grootste feministische groeperingen van Nederland, Man Vrouw Maatschappij (MVM, 1968) en Dolle Mina (1969) gingen zich bezighouden met wat zij verantwoorde en goede kinderboeken vonden: boeken die kinderen confronteerden met de realiteit en alle aspecten van de volwassen wereld, zonder taboes.¹⁶ Wat is uiteindelijk het effect van deze werkgroepen op genderstereotypering in jeugdliteratuur geweest? Hebben zij daadwerkelijk invloed gehad op de manier waarop jongens en meisjes, van 1960 tot 1990, werden neergezet in Nederlandse kinderboeken?

¹¹ Duijx en Linders, *De goede kameraad*, p. 56

¹² Bekkering e.a., *De hele Bibelebontse berg*, p. 420

¹³ Idem.

¹⁴ Anne de Vries, *Wat heten goede kinderboeken? Opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880* (Amsterdam, 1989), p. 222 en Bekkering e.a., *De hele Bibelebontse berg*, p. 402

¹⁵ De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, p. 221 en 231

¹⁶ Idem, p. 231

STATUS QUAESTIONIS

In Nederland nam de tweede feministische golf met name vorm aan na het, in november 1967 in het maandblad *De Gids*, verschijnen van het artikel ‘Het onbehagen bij de vrouw’, geschreven door Joke Kool-Smit.¹⁷ Zij zou uiteindelijk de voorzitter worden van de een jaar later opgerichte organisatie MVM, die via werkgroepen diverse emancipatoire probleemgebieden trachtte te bestrijken.¹⁸ Zo waren er groepen voor onderwijs, betaald werkende moeders, kinderopvang en politieke partijen, maar waren er daarnaast ook twee, geheel uit vrouwen bestaande werkgroepen die zich bekommerden om jeugdliteratuur.¹⁹ De ene werkgroep hield zich bezig met prenten- en peuterboeken, terwijl de andere kinderboeken voor zowel de onderbouw (6 tot 9 jaar) als de bovenbouw (9 tot 12 jaar) van de lagere school beoordeelde.²⁰ Deze evaluaties, die de visie van MVM volgden en om die reden allerminst waarde vrij waren, werden tussen 1974 en 1983 gebundeld in vier brochures, allemaal *Plus Min Boek* getiteld.²¹

In het feministische tijdschrift *Opzij* schreef MVM-lid Anneke Rooselaar dat er een nieuw type kinderboek op de markt moest komen. Er moesten boeken uitgegeven worden waarin afgebakende sekserollen niet langer werden bevestigd of als vanzelfsprekend naar voren werden gebracht. Beide seksen zouden moeten worden aangemoedigd om alle mogelijke wegen die dit leven te bieden had, te bewandelen en te onderzoeken. Feministen zouden graag kinderboeken zien waarin meisjes moed en ambitie toonden en waarin jongens hun emoties niet hoefden te verbergen. De speciale betiteling van ‘meisjesboek’ of ‘jongensboek’ moest in de verdoemhoek worden gegooid en er moest worden benadrukt dat oprechte vriendschap tussen jongens en meisjes wel degelijk mogelijk was, met wederzijds respect en volledig vertrouwen.²² Volgens de feministische actiegroep werden kinderen in jeugdliteratuur te vaak beschermd tegen alles wat niet binnen het ideale plaatje van huisje, boompje en beestje paste. Ze werden betutteld, niet serieus genomen door de schrijver en met een moralistische toon

¹⁷ Anneke Ribberink, *Politiek Veelstromenland: Feminisme* (1987 Leiden) p. 37

¹⁸ Idem.

¹⁹ Ribberink, *Feminisme*, p. 38

²⁰ Werkgroep Kinderboeken MVM, *Plus Min Boek: verslag van een onderzoek naar de inhoud van leesboeken voor kinderen van 6-9 jaar* (Den Haag 1978), p. 3

²¹ Werkgroep kinderboeken MVM Twente, *Plus Min Boek: verslag van een onderzoek naar de inhoud van leesboeken voor kinderen van 9-12 jaar* (Enschede 1983), p. 5

²² Anneke Rooselaar, ‘Seksrollen in de kinderliteratuur’, *OPZIJ, radikaal feministisch maandblad* (februari 1973), p. 22

aangesproken.²³ Kinderboeken zouden in plaats daarvan een reëlere, meer gevarieerde en genuanceerdere kijk op het leven moeten gaan scheppen, om op die manier ook de schok die negatieve confrontatie hiermee kon veroorzaken voor hen te verzachten.²⁴

Naast MVM was Dolle Mina een belangrijke feministische, marxistisch geïnspireerde groepering in Nederland. Deze actiegroep werd begin december 1969 in leven geroepen en kwam voort uit een vernieuwingsbeweging van intellectuele jongvolwassenen, die voor een groot deel uit studenten bestond.²⁵ Dolle Mina bracht tussen 1974 en 1980 diverse brochures over jeugdliteratuur uit. *Het Kinderboek Vanuit een Andere Hoek* (deel één tot en met vier) werd samengesteld door vrouwen die zich beroepsmatig veel bezighielden met kinderen, doordat zij werkzaam waren binnen het onderwijs of de bibliotheeksector. Typisch is wel dat zij, ondanks de feministische insteek van de groepering, allemaal aan de lezer werden voorgesteld als ‘de moeder van’.²⁶

Dolle Mina was van mening dat het wereldbeeld dat in het algemeen via kinderboeken werd overgedragen vaak erg traditioneel, eenzijdig of, in haar ogen, onjuist was. Er ontbrak literatuur die thema’s aansneed die de werkgroep van belang achtte, zoals de dood, emancipatie, incomplete gezinnen, echtscheiding, armoede, werkloosheid, aanwezigheid van een geestelijk of lichamelijk gehandicapt kind in een gezin en homoseksualiteit. Mochten kinderen een van deze onderwerpen meemaken of ervaren, dan bestond er voor hen dus geen wat door Dolle Mina ‘herkenningsliteratuur’ werd genoemd.²⁷ Zij kregen volgens de werkgroep een gekleurd, eenzijdig en ouderwets beeld van de maatschappij voorgeschoteld en zouden bijvoorbeeld alleen maar lezen over volledige, gelukkige gezinnen, terwijl in die tijd echtscheiding hoogtij vierde. Meisjes en vrouwen zouden in kinderboeken alleen maar goed zijn om te koken, te naaien of ‘met poppen te tuttelen’.²⁸ Mannen hadden daarentegen ‘meestal een wilskrachtige kin, en staalblauwe ogen en zijn uiteraard geschoold, terwijl de jongens de held uithangen.’²⁹ Volgens de leden van Dolle Mina paste het beeld dat hier werd overgedragen niet binnen een tijd waarin iedereen de mond vol had over gelijke kansen en

²³ Werkgroep kinderboeken MVM Twente, *Plus Min Boek 9-12 jaar*, p. 6

²⁴ Rooselaar, ‘Seksrollen in de kinderliteratuur’, p. 22

²⁵ Ribberink, *Feminisme*, p. 39

²⁶ Werkgroep kinder- en jeugdlectuur, *Het kinderboek vanuit een andere hoek: deel 2* (Den Haag, 1976), p. 4

²⁷ Werkgroep kinder- en jeugdlectuur, *Het kinderboek vanuit een andere hoek: deel 1* (Den Haag, 1974), p. 9

²⁸ Idem, p. 7

²⁹ Idem.

emancipatie. De werkgroep juichte boeken aan die tot verandering en opstand inspireerden en die taboes doorbraken. Boeken, die kinderen onder het juk van hun waarschijnlijk traditioneel ingestelde ouders uitbrachten, hun ogen openden en aanmoedigden gezagsverhoudingen te doorbreken. Literatuur met ‘sappig’ taalgebruik werd bijvoorbeeld totaal niet geschuwd, die was juist ‘fijn voor kinderen die geen vieze woorden mogen zeggen.’³⁰

Niet iedereen was het echter helemaal eens met de opvatting dat de Nederlandse jeugd met de neus op alle wereldproblematiek diende te worden gedrukt. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de reactie van Annie M.G. Schmidt op een open brief van VARA-medewerkster Jetta van Leeuwen in de *Vrij Nederland* van januari 1972. Die leverde onder meer kritiek op ‘Eitjes uitbroeden’, een verhaal uit *Jip en Janneke*, waarin de twee kleuters een nest bouwden en Janneke hier vervolgens vier zuurtjes op gaat zitten ‘uitbroeden’. Van Leeuwen was van mening dat we kinderen op deze manier voorlogen en dat schrijvers hen van alles verzwegen, niet alleen wat seks betrof, maar ook als het ging om ruzies tussen ouders, scheiding, homofilie, driehoeksverhoudingen en ‘wat er nog meer te bedenken is dat tot ons aller leven behoort.’³¹

Niet veel later volgde de repliek van Schmidt in hetzelfde tijdschrift. Zij wilde Van Leeuwen er allereerst op wijzen dat *Jip en Janneke* twintig jaar eerder geschreven was, ver voordat de seksuele revolutie op gang kwam, maar maakte ook ernstig bezwaar tegen de visie van Van Leeuwen op jeugdliteratuur, die kinderen zou willen confronteren met de realiteit. Volgens Schmidt was het immers bovenal warmte, veiligheid, bescherming en geruststelling waar kleuters, de doelgroep van het ter discussie staande verhaal, behoefte aan hadden.³² Het maken van plezier was bovendien ver te zoeken in het jeugdboek zoals Van Leeuwen dat idealiter voor zich zag. Schmidt noemde deze instelling ‘het nieuwe calvinisme’: het bannen van plezier ‘omdat de wereld zo boos is, [dat je niet] mag lachen, niet genieten, niet spelen [en] niet gek [mag] doen.’³³ Dichter en schrijver Willem Wilmink deelde de mening van Schmidt en vond dat kinderboeken de realiteit geen geweld aan zouden mogen doen, maar dat ze ook niet ontmoedigend mochten zijn. Het idee dat we kinderen moesten weghouden van en beschermen tegen de grote boze wereld was, mede dankzij de werkgroepen van MVM en

³⁰ Idem, p. 30

³¹ De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, p. 231

³² Idem, p. 232

³³ Idem, p. 233

Dolle Mina, gelukkig achterhaald. We moeten echter, zo schreef hij, niet vergeten dat kinderen zich zonder alcohol en nicotine door het leven moeten slepen, en dat ze daarom, meer dan wie dan ook, recht hebben op ontspanning en geborgenheid.³⁴

Zeker de werkgroep van Dolle Mina, die in de media meer aandacht kreeg dan de gematigdere MVM-werkgroepen, ging er geregeld vanuit dat een puur realistische situatie de jonge lezers meer identificatiemogelijkheden bracht dan fantasie en concentreerde zich daarnaast zo sterk op de feitelijke informatie zonder daarbij naar de achterliggende betekenis van het verhaal te kijken, dat ze soms tot merkwaardige en volgens recensenten onjuiste interpretaties kwam.³⁵ Dit was bijvoorbeeld het geval in 1979, toen er discussie ontstond over de toekenning van de Zilveren Griffels. Deze had onder meer betrekking op het boek *Allemaal appeltaart!* door schrijfster Sheila Lavelle, waarin mevrouw Mulder geen hulp kreeg van haar man en kinderen bij het planten van een appelboom, het plukken van de appels en het bakken van de taart, maar wel bij het smakelijk opeten daarvan. De werkgroep van Dolle Mina deed daarom dit verhaal af als een ‘ode aan de zichzelf wegcijferende moeder, die zich laat uitbuiten en daarmee heel tevreden schijnt te zijn’.³⁶ De jury, waar onder anderen schrijfster Miep Diekmann deel van uitmaakte, vond echter dat ‘de traditionele rolverdeling [juist] onnadrukkelijk en op heel humoristische wijze aan de orde [werd] gesteld.’³⁷

Kritische geluiden kwamen ook vanuit pedagogische hoek, en wel van hoogleraar theoretische en historische pedagogiek Lea Dasberg. Die vond dat het kinderboek wel een wereldoriënterende functie moest hebben, maar dat het daarnaast ook de kinderlijke behoefte aan avontuur, fantasie, poëzie en kolder moest bevredigen. We moesten oppassen niet dezelfde moraliserende houding aan te nemen als de Verlichters in de eerste periode van het kinderboek aan het einde van de achttiende eeuw. Een kind, zo schreef Dasberg, identificeert zich op een heel andere manier met de personages in een boek dan vaak gedacht wordt: niet met wat het is, maar met wat het wil zijn, niet met wat het kent en beleeft, maar met wat het zou willen kennen en beleven. Pas wanneer een boek deze soort identificatiemogelijkheden waarborgde, zou het van pedagogische waarde zijn.³⁸ Journaliste Aukje Holtrop zag de eenzijdige belangstelling voor de maatschappelijke realiteit bovenal als een misverstand. De

³⁴ Idem, p. 247

³⁵ Idem, p. 236, 238 en 246

³⁶ Idem, p. 238

³⁷ Idem.

³⁸ Idem, p. 252

werkgroepen vergisten zich als zij dachten dat kinderboeken vooral werden gelezen om ervan te leren, en niet voor het plezier.³⁹ Hun uitspraken wijzen vaak op een geringe kennis van zaken en de door hen samengestelde lijst met boeken die aan hun wereldbeschouwing beantwoordde, verschilde niet veel van de lijst die werd opgesteld door de in 1924 opgerichte Keurraad voor Roomsche Jeugdlektuur, die zich ook alleen concentreerde op ideologische inhoud en niet op de vorm.⁴⁰

Er werd dus redelijk wat kritiek geleverd op de door Dolle Mina en MVM uitgebrachte brochures. Buiten de werkgroepen van deze organisaties is er in Nederland echter geen onderzoek gedaan naar genderstereotypering en traditionele rolverdeling in jeugdliteratuur, ook wetenschappelijk niet. Anders was dit in de Verenigde Staten waar wetenschappers, sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw, gestimuleerd door de nieuwe feministische golf, hun zorgen uitten over de mate waarin vrouwen een ondergeschikte rol speelden in jeugdliteratuur.⁴¹ Een onderzoek dat in de jaren die zouden volgen erg invloedrijk bleef en vaak geciteerd werd, is dat van Lenore Weitzman uit 1972. Zij analyseerde hiervoor prijswinnende prentenboeken die de voorafgaande vijf jaren waren verschenen en concludeerde als eerste dat vrouwen zwaar ondervertegenwoordigd waren in boektitels, hoofdrollen en illustraties.⁴² Zo ontdekte zij bijvoorbeeld dat van alle afbeeldingen in de door haar onderzochte boeken er slechts op 23 een vrouw werd weergegeven, tegenover 261 afbeeldingen waarop een man prijkte.⁴³ De meeste boeken gingen over jongens, mannen of mannelijke dieren en wanneer meisjes wel een rol speelden in een boek, bleken zij vaak traditioneel te zijn neergezet. Zij namen gekleed in nette, roze jurkjes (die absoluut niet vies mochten worden) een afhankelijke, passieve houding aan in plaats van een actieve, wat bij mannelijke personages het geval was, en volgden en dienden anderen terwijl jongens zich in een leidende, ondernemende positie bevonden.⁴⁴ Meisjes begaven zich daarnaast vaak binnenshuis, afgesloten van de buitenwereld, terwijl jongens met grote regelmaat op zoek

³⁹ Idem, p. 274

⁴⁰ Idem, p. 118, 266 en 267

⁴¹ Diane Turner-Bowker, 'Gender Stereotyped Descriptors in Children's Picture Books: Does "Curious Jane" Exist in the Literature?', *Sex Roles* 35 (1996), p. 463

⁴² Lenore Weitzman e.a., 'Sex-Role Socialization in Picture Books for Preschool Children', *American Journal of Sociology* 77 (1972) p. 1125

⁴³ Weitzman e.a., 'Sex-Role Socialization in Picture Books', p. 1128

⁴⁴ Idem, p. 1134

gingen naar spanning en avontuur.⁴⁵ Vriendschap en kameraadschap tussen jongens onderling werd in de boeken aangemoedigd, terwijl meisjes nooit samen tijd doorbrachten. Zij leken niet te bestaan buiten het gezelschap van jongens.⁴⁶ Deze scheiding tussen de twee genders achtte Weitzman kwalijk, omdat zelfs jonge kinderen al onderscheid konden maken tussen wat wel of niet bij hun eigen gender zou horen. Jongens identificeerden zich dan al met mannelijke rollen en meisjes met vrouwelijke, en op die manier zouden kinderen via jeugdliteratuur leren hoe zij zich precies naar hun gendertypering zouden moeten gedragen.⁴⁷ Dit werkte beperkend op het gebied van creativiteit, intelligentie en welzijn voor zowel jongens als meisjes.⁴⁸

In 1987 herzag J. Williams het onderzoek van Weitzman. Aan de hand van kinderboeken uitgegeven vanaf 1967 concludeerde hij dat er sinds haar onderzoek meer gelijkheid was ontstaan tussen mannelijke en vrouwelijke personages qua representatie en centraliteit, en dat, onder andere in de uitgeverwereld, actie was ondernomen om boeken op de markt te brengen waarin een positiever vrouwbeeld naar voren kwam.⁴⁹ Hij stelde echter wel dat deze personages, wanneer puntje bij paaltje kwam, nog steeds vrij traditioneel ingesteld waren, bijvoorbeeld qua karaktereigenschappen.⁵⁰ Daarnaast bekritiseerde hij Weitzman voor het niet specificeren van onderzoeksvlakken, het trekken van conclusies zonder daarvoor statistisch bewijs te hebben en het niet aangeven van hoe zij genderongelijkheid had gemeten.⁵¹ Het onderzoek naar genderstereotypering zou vanaf Williams dan ook steeds meer de kwantitatieve kant op gaan en het door Weitzman al gedane onderzoek werd door hem opnieuw uitgevoerd, ditmaal aan de hand van percentages.⁵²

Een later onderzoek uit 1993 door Carole Kortenhuis en Jack Demarest wees ook uit dat de frequentie waarin mannen en vrouwen worden afgebeeld met de jaren meer gelijk getrokken was, maar dat het inderdaad, zoals Williams al benadrukte, niet alleen gaat om de

⁴⁵ Idem, p. 1132

⁴⁶ Idem, p. 1135 en 1136

⁴⁷ Idem, p. 1125 en 1128

⁴⁸ Idem, p. 1138 en 1139

⁴⁹ J. Williams e.a., 'Sex Role Socialization in Picture Books: An Update', *Social Science Quarterly* 68 (1987) p. 148, 149 en 154

⁵⁰ Williams e.a., 'Sex Role Socialization in Picture Books', p. 148 en 155

⁵¹ Idem, p. 150

⁵² Idem, p. 149

representatie van mannelijke en vrouwelijke personages.⁵³ Kortenhaus en Demarest zijn van mening dat ook moet worden gekeken naar de verschillende rollen die vrouwelijke en mannelijke karakters krijgen toebedeeld en de activiteiten die zij uitvoeren. Zij categoriseerden verscheidene activiteiten als ‘instrumental independent’ of ‘passive dependent’, waarin activiteiten uit de eerste categorie meer zelfstandigheid en creativiteit vereisten en activiteiten uit de tweede juist veel hulp van anderen en weinig beweging.⁵⁴ Wat bleek is dat mannelijke personages in elke onderzochte periode domineerden in de eerste categorie en vrouwen in de tweede, en wanneer een meisje wel omschreven kon worden als ‘instrumental independent’, dan was er altijd een mannelijk personage aanwezig dat beter in deze categorie paste dan zij.⁵⁵

Het onderzoek naar genderstereotypering werd een jaar later aangevuld door Peter Crabb en Dawn Bielawski. Zij keken naar het verschil tussen de twee genders wat betreft het gebruik van materiële goederen, aangezien er volgens hen een belangrijke relatie bestaat tussen materiële cultuur en sociale rolverdeling (zoals bijvoorbeeld ook vaak het geval is bij kleding en speelgoed) en maakten een onderscheid tussen ‘household artifacts’, ‘production artifacts’ en ‘personal artifacts’.⁵⁶ Ondanks hun voorspelling dat door toename van vrouwen op de werkvloer hun verhouding tot de materiële cultuur veranderd zou zijn, toonde hun analyse van boekillustraties aan dat vrouwelijke karakters nog steeds vaker dan mannelijke karakters werden afgebeeld terwijl ze ‘household artifacts’ gebruikten en dat hun gebruik van ‘production artifacts’ ook niet was toegenomen.⁵⁷ Er is volgens Crabb en Bielawski ook in jeugdliteratuur sprake van een ‘cultuurlag’: een overgangperiode waarin de immateriële cultuur (normen en waarden, maar ook rolverdeling) nog achterloopt op de materiële.⁵⁸

Diane Turner-Bowker ondervond op haar beurt in 1996 dat, wanneer er onderzoek gedaan wordt naar genderstereotypering in jeugdliteratuur, er ook gekeken moet worden naar de woordkeuze van de auteur wanneer die de door hem/haar verzonden personages omschrijft

⁵³ Carole Kortenhaus en Jack Demarest, ‘Gender Role Stereotyping in Children’s Literature: An Update’, *Sex Roles* 28 (1993) p. 219 en 226

⁵⁴ Kortenhaus en Demarest, ‘Gender Role Stereotyping in Children’s Literature’, p. 223

⁵⁵ Idem, p. 226 en 227

⁵⁶ Peter Crabb en Dawn Bielawski, ‘The Social Representation of Material Culture and Gender in Children’s Books’, *Sex Roles* 30 (1994) p. 69, 70 en 73

⁵⁷ Crabb en Bielawski, ‘The Social Representation of Material Culture and Gender in Children’s Books’, p. 69, 71 en 76

⁵⁸ Idem, p. 76 en 77

om op die manier meer subtiele genderdiscriminatie te kunnen ontdekken. Turner-Bowker focuste zich daarbij in het bijzonder op het gebruik van bijvoeglijk naamwoorden en kwam tot de ontdekking dat de woorden die het meest werden aangehaald om vrouwelijke personages te omschrijven ‘mooi’, ‘bang’ en ‘eerzaam’ waren en dat, om mannelijke karakters te omschrijven, vooral ‘dik’, ‘groot’ en ‘hongerig’ werden gebruikt.⁵⁹ Wel vermeldt ze hierbij dat het gebruik van positieve bijvoeglijk naamwoorden voor vrouwen misleidend kan zijn. Een vrouwelijk personage kan bijvoorbeeld omschreven worden als ‘hard werkend’, maar dit verwijst dan naar haar traditionele, stereotyperende rol als wasvrouw of schoonmaakster.⁶⁰

In een later onderzoek uit 2005 werd er door twee wetenschappers, David Anderson en Mykol Hamilton, specifiek gekeken naar de representatie van vaders en moeders in kinderboeken. Ze voorspelden dat mannen zouden worden neergezet als meer afwezige, slechtere en strengere ouders en dat vrouwen de rol van liefhebbende, zorgzame moeder zouden krijgen toebedeeld.⁶¹ Aan de hand van tweehonderd kinderboeken verschenen tussen 1995 en 2001, waarin gekeken werd naar de fysieke aanwezigheid, acties, emoties en vermelding van vaders en moeders, werd geconcludeerd dat vaders inderdaad minder frequent voorkwamen dan hun vrouwelijke tegenhanger, minder zorgzaam waren en minder emoties toonden.⁶² Volgens Anderson en Hamilton werd het tijd om in plaats van ons te bekommeren om de onzichtbare vrouw, zoals Weitzman e.a. destijds deden, nu eens op te komen voor de onzichtbare vader.⁶³ Dezelfde twee wetenschappers zouden één jaar later, maar dan met boeken uitgebracht in de eenentwintigste eeuw, het onderzoek van Weitzman uit 1972 herhalen, door de representatie van vrouwen in titels, hoofdrollen en illustraties te analyseren. Hoewel uit eerder onderzoek was gebleken dat de vertegenwoordiging van vrouwen mettertijd groeide, vonden Anderson en Hamilton deze toename achteraf gezien niet significant, aangezien vrouwen in 2006 nog steeds ondervertegenwoordigd waren.⁶⁴

Een recenter onderzoek uit 2011 laat echter zien dat, hoewel er geen sprake was van stelselmatige vooruitgang, periodes van activisme en welvaart wél verandering hebben

⁵⁹ Turner-Bowker, ‘Gender Stereotyped Descriptors in Children’s Picture Books’, p. 473 en 475

⁶⁰ Idem, p. 475 en 476

⁶¹ David Anderson en Mykol Hamilton, ‘Gender Role Stereotyping of Parents in Children’s Picture Books: The Invisible Father’, *Sex Roles* 52 (2005) p. 146

⁶² Anderson en Hamilton, ‘Gender Role Stereotyping’, pp. 147-148

⁶³ Idem, p. 150

⁶⁴ Mykol Hamilton e.a., ‘Gender Stereotyping and Under-representation of Female Characters in 200 Popular Children’s Picture Books: A Twenty-first Century Update’, *Sex Roles* 55 (2006) p. 758

gebracht in de manier waarop en de mate waarin vrouwen werden afgebeeld in kinderboeken.⁶⁵ In deze studie door Janice McCabe e.a. werd gekeken naar verandering op de lange termijn door meer dan vijfduizend boeken te bestuderen, uitgebracht gedurende de hele twintigste eeuw. Zij voorspelden dat genderstereotypering gekoppeld zou zijn aan historische veranderingen en ontwikkelingen, en dit bleek uiteindelijk voor een groot deel te kloppen.⁶⁶ De representatie van vrouwen en meisjes in jeugdliteratuur was het kleinst tussen 1930 en 1969.⁶⁷ Dat was een periode die inviel tussen de opkomst van de eerste feministische golf en de welvaart van de jaren twintig enerzijds, waarna het feminisme in discrepantie raakte, en de opkomst van de tweede golf anderzijds: ‘Certainly, shifts in gender politics affect representation.’⁶⁸ Het pionierende onderzoek van Weitzman werd bijvoorbeeld gesteund door de National Organization for Women (1966) om zo de resultaten van haar onderzoek te kunnen verspreiden onder de Amerikaanse bevolking; samen met haar collega’s heeft zij de kinderboekenindustrie beïnvloed en hervormd.⁶⁹ McCabe trekt uiteindelijk wel de conclusie dat, ondanks de impact die het feminisme op jeugdliteratuur gehad heeft, deze literaire tak toch minder gevoelig is voor verandering dan altijd werd gehoopt.⁷⁰

⁶⁵ Janice McCabe e.a., ‘Gender in Twentieth Century Children’s Books: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters’, *Gender & Society* 25 (2011) p. 219

⁶⁶ McCabe e.a., ‘Gender in Twentieth Century Children’s Books’, p. 200

⁶⁷ Idem, p. 216

⁶⁸ Idem, p. 219

⁶⁹ Idem, p. 221

⁷⁰ McCabe e.a., ‘Gender in Twentieth Century Children’s Books’, p. 221

METHODE

In het vorige hoofdstuk is gebleken dat in de Verenigde Staten al redelijk veel onderzoek is gedaan naar genderstereotypering in kinderboeken. Deze studies leggen vooral de nadruk op kwantitatief onderzoek. Zo werd er gekeken naar de zichtbaarheid van vrouwen in boektitels en illustraties, en van vrouwelijke personages. Daarnaast werd onderzocht of personages zich aan de hand van een aantal eigenschappen (actief of passief, onafhankelijk of afhankelijk, mondig of verlegen etc.) stereotype gedroegen met betrekking tot hun gender. Ook werd er gekeken naar de activiteiten, de functies van de personages en de door hen gehanteerde gebruiksvoorwerpen. Daarnaast werden de bijvoeglijk naamwoorden uit de teksten, gebruikt om verscheidene karakters mee te omschrijven, bestudeerd. In Nederland is een dergelijk onderzoek nooit uitgevoerd, maar hier is wel degelijk aanleiding voor, zoals blijkt uit de al eerder aangehaalde artikelen uit *De Volkskrant*.⁷¹

Om te onderzoeken of genderstereotypering in Nederlandse jeugdboeken verminderde of op een of andere manier veranderde door toedoen van de tweede feministische golf, ga ik één boek uit elk decennium van de jaren zestig tot en met de jaren tachtig aan een soortgelijk onderzoek onderwerpen. Het kinderboek is een geschikte en ook interessante primaire bron om te bestuderen bij cultuurhistorisch, of in dit geval genderhistorisch onderzoek, omdat het een fenomeen is dat enerzijds nauw verweven is met de cultuur van een bepaalde tijd, hierdoor wordt gemodelleerd en al doende een bepaald maatschappijbeeld overdraagt, maar anderzijds ook een cultuurvormend element in zich heeft.⁷²

Ik gebruik de methodes uit de Amerikaanse studies, maar omdat mijn onderzoek een stuk kleinschaliger is en er dus minder eenheden zijn om waar te nemen, is enige aanpassing noodzakelijk. Naast het nummeren van het aantal vrouwelijke en mannelijke personages en het aantal keer dat zij worden afgebeeld, zowel op de kaft als in de illustraties in het boek, noteer ik per boek de bij vrouwelijke en mannelijke personages horende werkwoorden (inclusief het totaal aan handelingen en het aantal keer dat een vrouwelijk of mannelijk personage aan het woord is), bijvoeglijk naamwoorden en alle bijwoorden. Omdat in een boek een groot aantal werkwoorden wordt gebruikt, zal ik deze woordsoort door middel van een steekproef om de vijf pagina's turven. Werkwoorden die door een personage 'niet' worden gedaan, worden niet meegerekend, net als wanneer op een illustraties niet duidelijk is of er

⁷¹ Tonie Mudde, 'Kinderboekenweek: de trends' en Toine Mudde, 'Waarom nerds in boeken altijd mannen zijn'

⁷² Duijx en Linders, *De goede kameraad*, p. 57 en De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, p. 234

een jongen of meisje wordt afgebeeld. Daarnaast maak ik qua werkwoorden, bijvoeglijk naamwoorden en bijwoorden onderscheid in welke woorden wel of niet exclusief voor mannelijke en vrouwelijke personages worden gebruikt. Woorden die enkel voor mannelijke of vrouwelijke karakters worden gebruikt, zeggen immers meer over genderstereotypering dan meer in het algemeen gebruikte woorden. In mijn onderzoek ga ik hier dan ook meer aandacht aan besteden.

Verder noteer ik over het gehele boek de door personages gebruikte voorwerpen (onderverdeeld in huishoudelijke en niet-huishoudelijke objecten) en of zij zich wel of niet bevinden in de openbare of private ruimte en buitens- of binnenshuis (vrouwelijke personages zouden zich immers minder vaak buitenshuis bevinden dan mannelijke). Vervolgens vergelijk ik de uitkomsten van alle gelezen en bestudeerde boeken met elkaar en ga ik na welke hiervan volgens maatschappelijke standaard genderstereotypisch zijn. Het vergelijken van de boeken zal ik onder andere doen door het bestuderen van de ratio's van mannelijke personages ten opzichte van vrouwelijke en hoe zij zich tot elkaar verhouden. Dierlijke personages reken ik niet mee in alle zojuist genoemde categorieën, omdat zij in de uitgekozen boeken, in tegenstelling tot de meeste dierlijke personages uit de Amerikaanse studies, niet antropomorf zijn.

Naast het uitvoeren van kwantitatief onderzoek analyseer ik elk van de uitgekozen boeken ook kwalitatief. Dit soort onderzoek heeft in de Amerikaanse studies minder de bovenhand, maar naast het leveren van statistische conclusies, is het ook belangrijk om de karakters van de personages, hun positie in het verhaal en de ontwikkeling daarvan met betrekking tot gender te bestuderen. Het kan bijvoorbeeld best zo zijn dat een mannelijk personage regelmatig kookt, maar dat het hierbij gaat om het roosteren van een flink stuk biefstuk op de barbecue, wat weer vrij mannelijk is. Dit soort nuances zijn met kwalitatief onderzoek beter aan te geven. Daarnaast kan het natuurlijk ook het geval zijn dat een bepaalde vorm van genderproblematiek wordt besproken in het boek.

Het merendeel van Amerikaanse wetenschappers maakt voor het uitvoeren van een onderzoek gebruik van prijswinnende boeken, en dan vooral de winnaars van de prestigieuze 'Caldecott'-medaille die elk jaar wordt uitgereikt aan het beste Amerikaanse prentenboek. Deze boeken (en de 'runners-up') worden besteld en gepromoot door alle bibliotheken in de Verenigde Staten, docenten moedigen kinderen aan deze boeken te lezen en ook bewuste ouders zien hun kinderen het liefst de boeken doorbladeren waar deze gouden medaille op

prijkt. Het winnen van een dergelijke prijs belooft voor uitgeverijen bovendien een stijging in het verkooppercentage en anderen binnen de literaire industrie kijken naar de winnende boeken ter inspiratie.⁷³ We kunnen prijswinnende boeken dus beschouwen als de meest gelezen en de meest invloedrijke werken.⁷⁴ Om die reden heb ik voor mijn onderzoek boeken gekozen die geschreven zijn door auteurs die allen de Staatsprijs voor kinder- en jeugdliteratuur (nu de TheoThijssen-prijs) hebben gewonnen. De instelling van deze prijs in 1964 werd door sommigen beschouwd als de definitieve erkenning van het kinderboek.⁷⁵ Zij is het jeugdliteraire equivalent van de P.C. Hooft-prijs en wordt elke drie jaar door schrijvers in ontvangst genomen voor hun gehele oeuvre. Dit maakt hen de meest toonaangevende kinderboekenschrijvers binnen het Nederlandse literaire veld. De boeken die ik heb gekozen vallen daarnaast allemaal binnen dezelfde leeftijdscategorie (vanaf negen of tien jaar) en tussen elk boek zit ongeveer tien jaar verschil qua jaar van uitgave, wat de kans vergroot een veranderende houding qua genderstereotypering te kunnen zien.

De boeken die ik op het gebied van gender zal analyseren, zijn:

- Tonke Dragt, *De Zevensprong* (Eerste druk: 1967)
- Guus Kuijer, *Krassen in het Tafelblad* (Eerste druk: 1978)
- Paul Biegel, *De Rode Prinses* (Eerste druk: 1987)

Voor het bestuderen en analyseren van een grotere hoeveelheid boeken, biedt dit onderzoek helaas niet de mogelijkheid. Dit betekent dat mijn studie, ondanks dat het natuurlijk wel een beeld schetst van genderstereotypering in jeugdliteratuur, niet volledig representatief is wat betreft eventuele verandering qua stereotypering in de periode 1960 tot 1990. Wetenschappers Carole Kortenhuis en Jack Demarest geven bovendien aan dat vanaf de jaren zeventig de ‘Caldecott’-medaille juist zou worden uitgereikt aan prentenboeken die niet seksistisch zouden zijn, en ook in Nederland werd er in de juryrapporten voor de Gouden en Zilveren Griffels al snel ingehaakt op de, in het vorige hoofdstuk besproken, maatschappijkritische benadering.⁷⁶ Het doorbreken van traditionele rolpatronen wordt in deze rapporten

⁷³ Weitzman e.a., ‘Sex-Role Socialization in Picture Books’, p. 1127 en Williams, ‘Sex Role Socialization in Picture Books’, p. 149

⁷⁴ Idem.

⁷⁵ De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, p. 230

⁷⁶ Kortenhuis en Demarest, ‘Gender Role Stereotyping in Children’s Literature’, p. 221 en De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, p. 272 en 273

aangeprezen.⁷⁷ Aangezien bovenstaande titels allemaal zijn geschreven door auteurs die heel wat Gouden en Zilveren Griffels op hun naam hebben staan, is het mogelijk dat deze boeken genderneutraler zullen zijn dan boeken van schrijvers die nooit zijn bekroond.

Ik wil daarnaast benadrukken dat wat gekarakteriseerd wordt als stereotype mannelijk of vrouwelijk voor een groot deel subjectief is. Wat in dit onderzoek als stereotype wordt afgeschilderd is afhankelijk van mijn eigen houding ten opzichte van gender. Wel houd ik merendeels de stereotyperingen aan die in Amerikaans onderzoek worden aangehaald.⁷⁸ Bij dit onderzoek wordt de hoofdonderzoeker vaak ondersteund door medewerkers en studenten, wat ertoe leidt dat meerdere opinies betreffende genderstereotypes worden meegenomen in de studie. Het is dus aan te raden om met meerdere mensen onderzoek naar gender te doen, omdat meningen kunnen verschillen over wanneer iets typisch mannelijk of vrouwelijk is.

⁷⁷ Idem, p. 273

⁷⁸ Deze stereotyperingen en ook de bovenstaande onderzoeksmethoden zijn ontleend aan de artikelen van Williams, 'Sex Role Socialization in Picture Books', p. 153; Frank Taylor, 'Content Analysis and Gender Stereotypes in Children's Books', *Teaching Sociology* 31 (2003), p. 309; Amanda Diekman en Sarah Murnen, 'Learning to Be Little Women and Little Men: The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children's Literature', *Sex Roles* 50 (2004), p. 382 t/m 384; Turner-Bowker, 'Gender Stereotyped Descriptors in Children's Picture Books', p. 473; Crabb en Bielawski, 'The Social Representation of Material Culture and Gender in Children's Books', p. 74 en 75.

KWANTITATIEF ONDERZOEK

Uit de geconstrueerde statistische gegevens blijkt dat in *De Zevensprong* mannelijke personages de overhand hebben wat betreft representatie. Zij komen drie keer vaker voor dan hun vrouwelijke tegenhangers, zowel beschreven op papier als afgebeeld op de illustraties. In de twee decennia die volgen verandert dit. Met twee meisjes in de hoofdrol (Madelief en de Rode Prinses) in plaats van een man (de koene schoolmeester, Frans van der Steg), en met ook een groter aantal vrouwen en meisjes in een bijrol, is de representativiteit van vrouwen en mannen in *Krassen in het Tafelblad* en *De Rode Prinses* een stuk meer naar elkaar toegetrokken of is die van vrouwen zelfs groter. Dit laatste is het geval in *Krassen in het tafelblad*, waarin voor elke vrouw slechts 0,82 mannen voorkomen en 0,85 mannen worden afgebeeld. In het ongeveer tien jaar latere geschreven *De Rode Prinses* is de representatie van vrouwen weer gedaald, maar het verschil tussen de mate waarin mannelijke en vrouwelijke personages ten tonele verschijnen is niet zo groot als in het in 1967 verschenen *De Zevensprong*.

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages		Ratio	
	Aantal	Afgebeeld	Aantal	Afgebeeld	Aantal	Afgebeeld
De zevensprong	15	62	5	21	3:1	2,95:1
Krassen in het tafelblad	9	16	11	19	0,82:1	0,85:1
De Rode Prinses	34	129	19	67	1,79:1	1,93:1

Zoals eerder vermeld ondervonden Amerikaanse studies dat mannelijke personages vaak een actievere houding kregen aangemeten dan vrouwelijke karakters, die zich gedurende het verhaal passiever op zouden stellen. Door middel van het bij elkaar optellen van de verschillende soorten werkwoorden die gebruikt worden om de handelingen van een personage mee te duiden, als ook het totaal aan handelingen door zowel mannelijke als vrouwelijke personages, heb ik bekeken of dit in de voor dit onderzoek bestudeerde jeugdboeken ook het geval is. Wat *De Zevensprong* betreft is dit zeker het geval. Niet alleen worden er 5,7 maal meer verscheidene werkwoorden gebruikt om de handelingen van mannelijke personages te omschrijven, maar ook verrichten zij 12,67 maal meer activiteiten dan de vijf vrouwelijke personages die *De Zevensprong* rijk is. Deze ratio (12,67:1) wijkt bovendien behoorlijk af van de verhouding tussen het aantal mannelijke en vrouwelijke personages (3:1), wat aangeeft dat vrouwen een nog kleinere rol spelen dan het in eerste instantie lijkt. Daarnaast zijn de werkwoorden gebruikt bij vrouwelijke personages vaak een

stuk minder actief dan die die exclusief zijn toegeschreven aan mannelijke karakters, en zijn het mannen die bijvoorbeeld ‘denken’, ‘doen’, ‘kunnen’ en ‘maken’ en vrouwen die ‘een kleur krijgen’, ‘kammen’, ‘opvoeden’, de ‘tafel dekken’ en ‘schoonmaken’.⁷⁹ Dit verandert fiks in *Krassen in het Tafelblad* en *De Rode Prinses*, waarin het totaal aan handelingen vrijwel gelijk is aan elkaar of mannen ‘slechts’ 0,66 keer actiever zijn. Ook qua soorten werkwoorden lijkt er verandering op te treden. Het zijn nu vrouwelijke personages die ‘denken’, naast onder andere ‘rennen’, ‘stampvoeten’ en ‘klimmen’. Mannen lijken zich in deze boeken voornamelijk bezig te houden met ‘grinniken’, ‘pesten’, ‘uitbarsten’, ‘flauwvallen’, ‘vloeken’ en ‘geeuwen’. Kijkend naar deze exclusief aan personages toegekende werkwoorden, lijkt het welhaast alsof mannen in *Krassen op het Tafelblad* en *De Rode Prinses* sterker gestereotypeerd worden dan vrouwen (het werkwoord ‘flauwvallen’ wellicht daargelaten). Uit de steekproef blijkt echter ook dat het in Guus Kuijers jeugdnovelle enkel mannen zijn die zich bezighouden met ‘poetsen’ en ‘stofzuigen’.

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages		Ratio	
	Soorten werkwoorden	Totaal acties	Soorten werkwoorden	Totaal acties	Soorten werkwoorden	Totaal acties
De zevensprong	426	1901	75	150	5,68:1	12,67:1
Krassen in het tafelblad	88	229	74	236	1,19:1	0,97:1
De Rode Prinses	127	560	128	337	0,99:1	1,66:1

Om te kijken of vrouwen, corresponderend met hun stereotype, zich stilletjes op de achtergrond hielden en of mannen inderdaad niet op hun mondje gevallen waren, heb ik de werkwoorden ‘zeggen’, ‘spreken’, ‘roepen’, ‘antwoorden’, ‘vragen’, ‘fluisteren’ en ‘schreeuwen’ voor alle vrouwelijke en mannelijke personages bij elkaar opgeteld. Hieruit blijkt ongeveer hetzelfde als uit de zojuist genoemde bevindingen: van een groot verschil in *De Zevensprong* (hoewel minder groot dan wanneer alle acties in acht worden genomen), waarin mannen een stuk vaker aan het woord zijn, naar balans in *Krassen in het tafelblad* en wederom een wat grotere afwijking in *De Rode Prinses*.

⁷⁹ Voor compleet overzicht van werkwoorden, (exclusief) gebruikt door mannelijke en vrouwelijke personages, zie de bijlagen.

	Mannelijke personages	Vrouwelijke personages	Ratio
	Aantal keer aan het woord	Aantal keer aan het woord	'
De zevensprong	366	46	7,96:1
Krassen in het tafelblad	70	72	0,97:1
De Rode Prinses	109	61	1,79:1

De eerdergenoemde Diane Turner-Bowker ondervond dat ‘mooi’ het meest gebruikte bijvoeglijk naamwoord was, waar enkel vrouwelijke personages mee werden omschreven.⁸⁰ Ook in *De zevensprong* staat dit kenmerk met kop en schouders bovenaan wanneer het om vrouwelijke personages gaat. Hoewel zij ook worden omschreven als ‘kwaad’ en ‘kordaat’, hebben genderstereotyperende omschrijvingen, waaronder ‘blozend’, ‘lief’, ‘beeldschoon’ en ‘sierlijk’, de bovenhand. Ook in *Krassen in het Tafelblad* en *De Rode Prinses* worden vrouwen omschreven als ‘mooi’, maar vaker worden zij gekenmerkt als ‘stil’, ‘eigenwijs’, ‘arm’ en ‘oud’. Het woord is in deze boeken bovendien niet slechts voor vrouwelijke personages weggelegd. Ook mannen worden zo getypeerd, al is het in mindere mate.

De door Turner-Bowker opgesomde bijvoeglijk naamwoorden die gebruikt worden om uitsluitend mannelijke personages mee te duiden, komen in sommige gevallen ook overeen met de in deze studie onderzochte boeken. Dit is het geval in *De Zevensprong*, maar bovenal in *De Rode Prinses*. Mannen worden in eerstgenoemde vooral omschreven als ‘gek’, ‘arm’, ‘boos’ en ‘grimmig’ en in laatstgenoemde beschreven als ‘verschrikkelijk’, ‘sterk’, ‘akelig’ en ‘jong’. *Krassen in het tafelblad* steekt hierbij heel wat minder genderstereotyperend af met omschrijvingen als ‘oud’, ‘alleen’ en ‘klein’.⁸¹ Daarnaast is het zo dat mannelijke personages in *De Zevensprong* door een veel grotere variatie aan bijvoeglijk naamwoorden omschreven worden, wat hen veelzijdigere karakters maakt dan vrouwelijke. In *Krassen in het Tafelblad* en *De Rode Prinses* ligt het aantal gebruikte bijvoeglijk naamwoorden dichter bij elkaar, en is de gebruikte hoeveelheid voor vrouwen zelfs iets groter.

Hoewel het er in Amerikaanse studies niet specifiek naar wordt gekeken, leek het mij ook belangrijk onderzoek te doen naar de manier waarop mannelijke en vrouwelijke personages iets doen. Om die reden heb ik naast de bijvoeglijk naamwoorden tevens de bij mannelijke en

⁸⁰ Dit overzicht met meest gebruikte bijvoeglijk naamwoorden voor mannelijke en vrouwelijke personages is te vinden in: Turner-Bowker, ‘Gender Stereotyped Descriptors in Children’s Picture Books’, p. 472 en 473

⁸¹ Voor een compleet overzicht van bijvoeglijk naamwoorden, (exclusief) gebruikt om mannelijke en vrouwelijke personages mee te omschrijven, zie de bijlagen.

vrouwelijke karakters horende bijwoorden bestudeerd. In *De Zevensprong* is allereerst de variatie aan bijwoorden om de acties van mannelijke personages te duiden een stuk groter dan die van vrouwelijke. Erg stereotyperend zijn de bijwoorden, zoals ‘kalm’ en beleefd’, die het meest voorkomen om het doen en laten van louter mannelijke karakters te duiden, echter niet. Hetzelfde kan gezegd worden over vrouwelijke bijwoorden, waar ‘hoofdschuddend’, ‘ademloos’ en ‘bekwaam’ de meest voorkomende van zijn. Wel worden, ofschoon iets minder vaak, woorden als ‘kwaad’ ‘dreigend’, ‘ongeduldig’ en ‘woedend’ toegepast bij de handelingen van mannelijke personages, en het zijn dergelijke woorden die in *Krassen in het Tafelblad* en *De Rode Prinses* ook voor vrouwelijke personages worden ingezet. De daden van meisjes en vrouwen in deze boeken kunnen, naast ‘voorzichtig’ en ‘verlegen’, ook ‘dapper’, ‘flink’ en ‘ferm’ zijn.⁸²

Het eerder besproken onderzoek van Peter Crabb en Dawn Bielawski navolgend, heb ik ook gekeken welke voorwerpen door mannelijke en vrouwelijke personages ter hand werden genomen en deze heb ik vervolgens bestempeld als ‘huishoudelijk’ of ‘niet-huishoudelijk’.⁸³ In onderstaande tabel is te zien dat in *De zevensprong* het gebruik van huishoudelijke voorwerpen door mannen en vrouwen ongeveer gelijk ligt, maar dat het gebruik van niet-huishoudelijke artefacten erg verschilt. Deze worden immers 18,87 keer vaker gebruikt door mannelijke personages, en het zijn de vrouwelijke personages uit *De Zevensprong* die als enige huishoudelijke objecten vaker gebruiken dan niet-huishoudelijke. In *Krassen in het Tafelblad* worden beide soorten voorwerpen vaker gebruikt door vrouwelijke personages, maar zijn de verschillen niet heel erg groot. Mannen en vrouwen in *De Rode Prinses* blijken huishoudelijke objecten bijna even vaak te gebruiken, maar niet-huishoudelijke voorwerpen worden vaker door mannelijke personages gehanteerd. Hun gebruik van niet-huishoudelijke objecten is echter niet zo buitensporig als dat van mannelijke karakters in *De Zevensprong*. In plaats van 18,87 keer, worden niet-huishoudelijke voorwerpen maar 1,84 keer vaker door mannen gehanteerd dan door vrouwen.

⁸² Voor een compleet overzicht van bijwoorden, (exclusief) gebruikt om de handelingen van mannelijke en vrouwelijke personages mee te omschrijven, zie de bijlagen.

⁸³ Een overzicht van deze voorwerpen en mijn onderverdeling is te vinden in de bijlagen.

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages		Ratio	
	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk	Huishoudelijk	Niet-Huishoudelijk
De Zevensprong	28	283	30	15	0,93:1	18,87:1
Krassen in het tafelblad	16	24	22	31	0,73:1	0,77:1
De Rode Prinses	15	40	14	27	1,07:1	1,48:1

Naast het gegeven dat vrouwen zich in jeugdliteratuur vaker binnenshuis bevinden en mannen vaker de hort op gaan, heb ik ook gekeken naar hoe vaak beide groepen personages in een private of publieke ruimte verblijven. Openbare ruimtes worden immers eerder geassocieerd met mannelijkheid en huiselijke vertrekken eerder met vrouwelijkheid. Mannelijke personages bevinden zich in *De Zevensprong* op al deze plekken vrijwel evenveel, maar zijn wel 2,05 keer vaker binnen te vinden dan buiten. Vrouwen brengen hun tijd significant vaker door in een private omgeving en bevinden zich 2,81 keer vaker binnen dan buiten. In verhouding met elkaar verschillen mannelijke en vrouwelijke personages echter meer en zijn mannen in totaal 5,25 keer vaker buiten te vinden dan vrouwen. In *Krassen in het Tafelblad* verandert dit. Vrouwelijke personages trekken nu 1,73 keer vaker de buitenwereld in dan mannelijke en bevinden zich, ook al is het verschil maar minimaal, 1,17 keer vaker in een openbare ruimte dan mannen. Mannelijke karakters zijn in verhouding tot vrouwelijke ook vaker binnen te vinden dan buiten: 2,93 keer in plaats van 1,92 keer. In *De Rode Prinses* bevinden mannen zich zowel vaker binnenshuis als buiten, als ook vaker binnen een openbare en private ruimte. Wel vertoeven mannelijke en vrouwelijke personages in verhouding net zo vaak binnen als buiten: 1,98 keer.

	Mannelijke personages				Vrouwelijke personages			
	Openbare ruimte	Private ruimte	Buiten	Binnen	Openbare ruimte	Private ruimte	Buiten	Binnen
De Zevensprong	85	87	84	172	12	33	16	45
Krassen in het tafelblad	6	38	15	44	7	43	26	50
De Rode Prinses	69	139	105	208	22	99	61	121

KWALITATIEF ONDERZOEK

Wie begint met het lezen van *De Zevensprong*, waant zich al vrij snel in het Nederland van de jaren zestig. Het Nederland waar een frietje met mayonaise maar 0,35 cent kost, brozems de straten onveilig maken, zaterdag (nog) geen vrije dag is, het niet vanzelfsprekend is over een telefoon te beschikken en de oudere generatie, die afspraken plant voor of na kerktijd, zich grote zorgen maakt om de moderne, langharige en, naar hun mening, problematische jeugd.⁸⁴ In de jeugdnovelle van Tonke Dragt wordt een bepaald beeld geschetst van deze periode, waarin mannen een grotere rol lijken te spelen. De vrouwen die in *De Zevensprong* de belangrijkste rollen op zich nemen zijn Marjan, een leerlinge van de protagonist, schoolmeester Frans van der Steg, Willemijn Bakker, de hospita bij wie Van der Steg een kamer huurt, en Rosemarijn Grisenstein, de voorzitter van alle samenzweerders die samen het complot van de zevensprong in leven hebben geroepen. Het is het doel van deze samenzweerders om de jonge Geert-Jan Grisenstijn te bevrijden uit de klauwen van zijn schurkachtige oom, Graaf Gradus Grisenstijn. Deze graaf heeft het snode plan opgevat om een schat, die eeuwen geleden door hun gezamenlijke voorvader is verstoppt, te vinden en af te pakken van Geert-Jan, aan wie de schat rechtmatig toekomt.

Marjan wordt omschreven als een lief, verlegen en engelachtig, doch ondeugend meisje. Ze durft minder vaak het woord te nemen in de klas en als de meester haar iets vraagt, komt het antwoord er meestal blozend uit of zwijgt Marjan en krijgt ze een kleur.⁸⁵ Zij verschilt op dit gebied veel met bijvoorbeeld Maarten, ‘die altijd [spreekt] voordat hem iets gevraagd [wordt]’, vaak het woord voert en om de zoveel tijd door Van der Steg de mond moet worden gesnoerd.⁸⁶ Hetzelfde geldt voor Kees, een van de drukste jongens in de klas, of Arie, die regelmatig op zijn vingers wordt getikt door de schoolmeester wanneer hij stiekem met zijn klappertjespistool speelt onder de les.⁸⁷ Wanneer Van der Steg wordt aangesteld als gouverneur van Geert-Jan Grisenstijn, blijkt ook hij geen ‘gemakkelijke leerling’ te zijn.⁸⁸ De jongen moet regelmatig worden uitgeoeterd en Van der Steg blijkt dit zo welsprekend te kunnen dat een ‘klas vol lastige jongens er van onder indruk zou raken’.⁸⁹ Een ander

⁸⁴ Tonke Dragt, *De Zevensprong* (Groningen, 2001) p. 102, 116, 39, 27, 29 en 263

⁸⁵ Dragt, *De Zevensprong*, p. 16 en 30

⁸⁶ Idem, p. 8, 16 en 30

⁸⁷ Idem, p. 8 en 118

⁸⁸ Idem, p. 170

⁸⁹ Idem, p. 228

voorbeeld waaruit blijkt dat in *De Zevensprong* de stereotyperende verschillen tussen jongens en meisjes worden benadrukt, is wanneer de kinderen, nieuwsgierig geworden naar de geheimzinnige avonturen van hun schoolmeester, besluiten om de zeven wegen aanwijzende wegwijzer zelf eens te gaan bekijken. Eenmaal daar aangekomen, beginnen de meisjes rond de wegwijzer te dansen en liedjes te zingen, maar begeven de jongens zich naar het dichtbij gelegen, verlaten en vervallen spookcafé ‘De Rode Man’, om daar eens op onderzoek uit te gaan en flink de beest uit te hangen.⁹⁰ Het is bovendien Marjan, en niet een van haar mannelijke klasgenootjes die, samen met haar beste vriendin Joke, de taak toebedeeld heeft gekregen om de geraniums in de klas van voldoende water te voorzien.⁹¹

Ook de zussen Willemijn Bakker en Rosemarijn Grisenstein worden op vrij stereotyperende manier beschreven. Willemijn is een vrouw van middelbare leeftijd die altijd een kop thee klaar heeft staan voor Van der Steg wanneer hij thuiskomt van een lange werkdag.⁹² Ze maakt ook onderdeel uit van het complot en wel als ‘spion’, hoewel ze haar taak zelf nooit als zodanig zou omschrijven en nooit de ambitie heeft gehad om een spion te zijn.⁹³ Ze kan verrukkelijk koken en zit vrijwel de hele dag thuis, wachtend op de postbode die wellicht een brief van haar in Australië verblijvende zoon en kleinkinderen door de bus duwt. Het is ook om die reden dat ze Van der Steg niet motiveert om verder te studeren en hogerop te komen, maar dit afkeurt, omdat dit hetgeen is dat haar zoon, ‘[haar] enige jongen, en alles wat [ze heeft]’, naar Australië heeft gebracht.⁹⁴ Ze kan minuten lang voor de spiegel staan, niet wetend welke hoed het meest geschikt zou zijn om mee naar de kerk te gaan en wanneer het verjaardagspartijtje van Geert-Jan is afgelopen, kan ze alleen maar denken wat een rommel de kinderen hebben gemaakt en hoeveel werk het wel niet gaat kosten dit allemaal weer op te ruimen.⁹⁵

Haar zus Rosemarijn is jonger en schijnbaar ook mooier dan zij en hun andere, niet in het boek voorkomende zus, maar desondanks is zij nooit getrouwd, wat iedereen erg vreemd lijkt te vinden.⁹⁶ Wanneer Van der Steg wordt ingelicht over het complot en voor het eerst over

⁹⁰ Idem, p. 91

⁹¹ Idem, p. 83

⁹² Idem, p. 11 en 115

⁹³ Idem, p. 78

⁹⁴ Idem, p. 11, 12 en 76

⁹⁵ Idem, p. 291

⁹⁶ Idem, p. 78

‘mejuffer Rosmarijn’ te horen krijgt, stelt hij zich een beeldschoon meisje voor dat wellicht wat romantiek kan brengen in dit spannende avontuur.⁹⁷ Helaas komt hij bedrogen uit: zij blijkt van ongeveer dezelfde leeftijd te zijn als zijn grijzende hospita.⁹⁸ Net als haar oudere zus is Rosemarijn geliefd om haar uitmuntende kookkunsten. Als Van der Steg en Jan Thomtidom, de wijze magiër en mede-samenzweerder in het complot, bij haar in De Kruidenhof op bezoek komen, verdwijnt Rosemarijn al vrij snel naar de keuken. Even later zouden verrukkelijk ruikende soep, kruimige aardappelen, mals vlees in geurige saus en frisse sla op tafel worden gezet. Dit alles smaakt blijkbaar zo goed dat Thomtidom ‘zes dagen van de week [zou] willen vasten om de zevende dag bij [haar] te mogen eten’.⁹⁹ Wanneer een man echter een avondmaal bereidt, wat in totaal slechts één keer voorkomt in het boek, dan bestaat deze enkel uit twee blikken knakworstjes en een potje mosterd.¹⁰⁰ Dat mannen bij uitzondering zelf hun eten en drinken verzorgen, blijkt uit het feit dat Van der Steg alleen op zondag zijn eigen ontbijt klaarmaakt en dat Gradus Grisenstijn een verklaring geeft voor waarom hij zelf voor koffie heeft gezorgd: het was al na achten, en dan is zijn huishoudster al naar huis.¹⁰¹

De Kruidenhof, dat is waar Rosemarijn haar velerlei aan wilde kruiden en verzorgende planten verbouwt: zij is kruidenierster van beroep. Wanneer Van der Steg echter tracht zich haar voor te stellen met laarzen aan haar voeten en een zware schop in haar hand, wil hem dat niet lukken.¹⁰² Naast het verbouwen van kruiden, zit zij het Complot van de Zevenspong voor en is het haar taak om ervoor te zorgen dat alles goed verloopt. Het is echter overduidelijk dat Thomtidom, die zowaar psychologie én filosofie zou hebben gestudeerd, op haar functie uit is en ervan overtuigd is deze beter te kunnen uitvoeren dan zij.¹⁰³ Ook Van der Steg laat zich erover uit niet van vrouwen te houden ‘die alle touwtjes in handen hebben’.¹⁰⁴ Rosemarijn heeft er bovendien een dagtaak aan om de mannelijke leden van het complot op te lappen met

⁹⁷ Idem, p. 70 en 71

⁹⁸ Idem, p. 72

⁹⁹ Idem, p. 105, 106 en 107

¹⁰⁰ Idem, p. 66

¹⁰¹ Idem, p. 152

¹⁰² Idem, p. 99 en 128

¹⁰³ Idem, p. 45, 81 en 110

¹⁰⁴ Idem, p. 90

haar kruidige zalfjes en papjes, omdat zij nogal eens een agressieve houding aannemen, met elkaar op de vuist gaan of in een verkeersongeluk belanden.¹⁰⁵

Het lijkt ook haast alsof de mannelijke samenzweers anders in het complot staan dan hun vrouwelijke lotgenoten. Waar het bovenal het doel van de mannelijke leden lijkt te zijn om de boze schurk, Gradus Grisenstijn, te verslaan, gaat het er Willemijn en Rosemarijn vooral om dat het ‘arme kind’, Geert-Jan Grisenstijn, in veiligheid wordt gebracht.¹⁰⁶ Wanneer het uiteindelijk is gelukt de schat in de handen van de rechtmatige eigenaar te doen belanden, komt Gradus, die helemaal niet van kinderen houdt en altijd kindermeisjes heeft ingehuurd om het opvoeden van Geert-Jan van hem over te nemen, tot de conclusie dat zijn neef beter bij Rosemarijn kan gaan wonen, omdat zij ‘beter voor [hem] kan zorgen dan [hij]’.¹⁰⁷

Ondanks deze stereotypen die veelvuldig voorkomen in *De Zevensprong*, lijkt het soms haast alsof Dragt ons hierop wil wijzen om ons zodoende stereotypen te ontdekken en ons de verschillen die wij aanbrengen tussen mannen en vrouwen wil laten realiseren. Als Van der Steg voor de klas staat en al zijn leerlingen aanspreekt met ‘jongens’, plaatst Dragt hierbij de opmerking dat ‘[hij dit altijd zei], hoewel er ook meisjes in de klas zaten’.¹⁰⁸ Zij geeft bovendien aan, wanneer Van de Steg voor het eerst zijn entree maakt in de gemoedelijke, bruine kroeg ‘Het Dorstige Hert’, dat de grote hoeveelheid gasten die op dat moment in dit café aanwezig is volledig uit mannen bestaat.¹⁰⁹ Het is bijna alsof ze van mening is dat er iets aan deze scène ontbreekt.

Heel anders is *Krassen in het Tafelblad*, het vierde deel uit de door Guus Kuijer geschreven reeks boeken over het eigenwijze meisje Madelief, waarin emancipatie en gendergelijkheid op bepaalde momenten openlijk worden besproken. Het boek begint met het overlijden van de grootmoeder van Madelief: Marie. Madelief heeft haar nooit goed gekend, omdat haar moeder al vroeg het contact met haar ouderlijk huis grotendeels had verbroken. Marie was een strenge, stijve en eenzame vrouw die al haar tijd besteedde aan het schrobben van de vloer, het stofvrij houden van de schoorsteenmantel en ‘zowat door de ramen heen lapte’, als een

¹⁰⁵ Idem, p. 250, 268, 164, 130, 128 en 126

¹⁰⁶ Idem, p. 239

¹⁰⁷ Idem, p. 102, 103, 293 en 294

¹⁰⁸ Idem, p. 10

¹⁰⁹ Idem, p. 36

soort ‘machientje’.¹¹⁰ Ze was er dan ook erg op tegen dat de moeder van Madelief op haar achttiende naar de grote stad verhuisde, op kamers ging wonen en aan een studie begon. Ze hield niet van de kleren die haar dochter droeg en de mensen met wie zij zich omringde, en toen Madelief eenmaal geboren was, was ze het niet eens met de manier waarop zij werd grootgebracht: ‘veel te vrij’.¹¹¹

Al het bovenstaande heeft voor veel frictie gezorgd tussen moeder en dochter, en het komt dan wellicht ook niet als een verrassing dat de moeder van Madelief zich tot een heel ander soort vrouw heeft ontwikkeld dan haar eigen moeder. In tegenstelling tot Marie heeft zij een voltijd baan en voedt Madelief in haar eentje op: van een vader is geen sprake. Ze komt op de lezer over als een BOM (Bewust Ongehuwde Moeder), een destijds populaire feministische term die is ontstaan toen vrouwen zelfbeschikkingsrecht over hun eigen vruchtbaarheid hadden verworven.¹¹² Dat de moeder van Madelief inderdaad over een feministische insteek zou beschikken, komt bijvoorbeeld naar voren wanneer zij met haar dochter door oude fotoboeken bladert. Ze komen een foto tegen waarop zij door haar knieën gaat om maar niet groter te lijken dan de jongen die naast haar staat (jongens, zo dacht zij destijds, behoren immers groter te zijn dan meisjes). Madelief roept uit dat ze dit belachelijk vindt, en haar moeder antwoord instemmend: ‘zo is ’t meid’.¹¹³ Ook wanneer Madelief een gesprek voert met haar opa, Willem, over hoe de aarde vroeger plat was, komt de feministische instelling van haar moeder ten sprake. De conversatie eindigt met een uitspraak van Madelief waarin zij beweert dat mensen vroeger heel dom waren, en dan vooral vrouwen. Wanneer opa hiernaar informeert, verklaart Madelief dat volgens haar moeder vrouwen toentertijd slechts deden wat hun mannen zeiden en aan hen gehoorzaamden.¹¹⁴

Marie lijkt wel zo’n ‘gehoorzame’ vrouw te zijn geweest, maar naarmate het verhaal vordert en Madelief zich steeds meer voor haar gaat interesseren, blijkt al snel dat zij niet altijd de strikte, stille en chagrijnige vrouw is geweest die zij later is geworden. Wanneer Madelief een tijdje bij haar opa gaat logeren en met anderen uit het dorp in aanraking komt, ontdekt zij steeds meer over deze geheimzinnige vrouw en haar leven. De oude winkelier, Jaap, en zijn vrouw vertellen Madelief dat haar oma ‘mooi [is] bijgetrokken’ en dat je vroeger bij haar en

¹¹⁰ Guus Kuijer, *Krassen in het Tafelblad*, uit: *Het grote boek van Madelief* (Amsterdam, 2001), p. 310 en 303

¹¹¹ Kuijer, *Krassen in het Tafelblad*, p. 316

¹¹² Ribberink, *Feminisme*, p. 60

¹¹³ Kuijer, *Krassen in het Tafelblad*, p. 321

¹¹⁴ Idem, p. 271

Willem struikelde over de rotzooi omdat Marie alleen maar aan het lezen en studeren was. Ze had ‘te veel dromen in d’r kop’ en het was Jaap en zijn vrouw duidelijk dat ze niet thuishoorde in dit oer-Hollandse dorp.¹¹⁵ Het is evident dat Marie meer van het leven verwachtte dan haar man, die, na getrouwd te zijn met een ‘goeie vrouw’, tevreden was zolang er maar brood op de plank lag en hij een dak boven zijn hoofd had.¹¹⁶ Zij wilde echter liever in de stad gaan wonen, veel leren, veel reizen en veel zien, maar het was de liefde die ze koesterde voor Willem die haar uiteindelijk toch in het benepen dorp heeft doen belanden.¹¹⁷

Dit huiselijke, dorpse leven viel Marie zwaar, wat ertoe leidde dat ze heel graag een plek voor zichzelf wilde hebben om hieraan te kunnen ontsnappen. Na lang aandringen heeft Willem, die niets van dit verlangen begreep, uiteindelijk een tuinhuis voor haar gebouwd, waar zij uren in haar eentje kon gaan zitten lezen. Deze ontwikkeling, het feit dat de oma van Madelief haar eigen ruimte nodig had en deze opeiste, is opmerkelijk omdat het verrassend veel doet denken aan het essay van feministe en schrijfster Virginia Woolf: *A Room of One's Own*. In dit verslag, uitgegeven in 1928 en gebaseerd op door haar gegeven lezingen, verklaart zij het geringe aandeel van vrouwen in het schrijven van fictie en het ontbreken van vrouwelijke versies van grote dichters zoals Shakespeare. De achterliggende oorzaak hiervan, verkondigt zij, is dat het vrouwen ontbreekt aan economische onafhankelijkheid en het hebben van een ruimte voor zichzelf.¹¹⁸ Economische onafhankelijkheid zodat zij kunnen reizen en de wereld kunnen ontdekken en een eigen ruimte, zodat zij zich kunnen ontwikkelen zonder daarbij te worden beïnvloed door mannen en zich niet aan de reeds behaalde prestaties en de zogenaamde superioriteit van de andere sekse te hoeven meten.¹¹⁹

Reizen bleek echter geen optie te zijn voor Marie, en ook het hebben van een eigen ruimte werd haar uiteindelijk niet langer gegund: de kinderen uit de buurt pestten haar en gooiden stenen naar haar tuinhuisje.¹²⁰ Het tuinhuis raakte in verval en ze sloeg geen boek meer open.¹²¹ Van de ene op de andere dag begon Marie met poetsen, schrobben en stoffen, ‘ze

¹¹⁵ Idem, p. 304

¹¹⁶ Idem, p. 329

¹¹⁷ Idem, p. 289

¹¹⁸ Virginia Woolf, *A Room of One's Own* (Londen 2012), p. 4

¹¹⁹ Woolf, *A Room of One's Own*, p. 64, 76, 77, 79 en 81

¹²⁰ Kuijer, *Krassen in het Tafelblad*, p. 304

¹²¹ Idem, p. 289

poetste je ondersteboven als je niet uitkeek' en ze verstijfde.¹²² 'She [was] at war with her lot. How could she help but die young, cramped and thwarted?', zoals Woolf het zou omschrijven.¹²³ Madelief en haar opa komen tot de conclusie dat de stoere Marie, in plaats van vast komen te zitten in een ouderwets dorp in het kalme en deftige Nederland, kapitein of ontdekkingsreiziger had moeten worden.¹²⁴ Madelief bevestigt, met enige opluchting, dat zij later nooit 'gehoorzaam' wordt en opa is het met haar eens: 'dat lijkt [hem] ook wel aardig'.¹²⁵

Ook in *De Rode Prinses* komen personages voor die niet lijken te zwichten voor hun stereotype. Wanneer de prinses wordt ontvoerd door drie wilde rovers, en de koning, verscheurd door verdriet om zijn vermiste dochter, niet meer in staat is om te regeren, staat zijn moeder, de koningin-grootmoeder, te trappelen om de teugels weer van hem over te mogen nemen.¹²⁶ Ze blijkt over een sterkere persoonlijkheid en een bepaalde doortraptheid te beschikken, die bij haar zoon ontbreekt en al snel heeft de koning nergens meer iets over te zeggen.¹²⁷ Wanneer hij de generaal ontbiedt en van hem eist het hele leger in te zetten om op zoek te gaan naar de prinses, maakt de koningin-grootmoeder, wier ogen 'fonkelden als van een boze wolvin', al gauw een einde aan dit doordachte plan: 'Strategische dollemanspraat! Altijd weer dat leger!'¹²⁸ Een heel leger gebruiken voor het zoeken naar één kind zou immers net zo iets zijn het gebruiken van een kanon voor het afschieten van een mier: een slecht idee. De koningin-grootmoeder, die vanuit haar geheime torenkamer het hele rijk en al zijn problematiek kan overzien door middel van haar verrekijker, blijkt een veel capabeler (over)heerser dan haar zoon.¹²⁹ Stampvoetend, driftig en gewiekst zorgt ze ervoor dat haar wil een wet wordt en zet ze de wereld naar haar hand.¹³⁰

Ook stereotypische karaktertrekken van mannelijke personages worden, hoewel eerst bevestigd door andere figuren uit het boek, ontkracht door Biegel. De rovers bijvoorbeeld, die

¹²² Idem, p. 310

¹²³ Woolf, *A Room of One's Own*, p. 81

¹²⁴ Kuijer, *Krassen in het Tafelblad*, p. 283 en 302

¹²⁵ Idem, p. 272

¹²⁶ Paul Biegel, *De Rode Prinses* (Rotterdam 2015), p. 10

¹²⁷ Biegel, *De Rode Prinses*, p. 35

¹²⁸ Idem, p. 49

¹²⁹ Idem, p. 89

¹³⁰ Idem, p. 47, 49

de prinses op haar twaalfde verjaardag met bruto geweld hebben meegenomen naar huis aan het einde van ‘de Rest van de Wereld’, worden in eerste instantie omschreven zoals het een doorsnee rover betaamt: ongeschoren, naar oud mannenzweet stinkend, woest grijnzend en akelig. Twee van de rovers, Holz en Bolz, antwoorden inderdaad aan dit stereotype. Zij boeren, vloeken en werken al smakkend en slurpend hun avondeten naar binnen, maar de laatste van de rovers, Schwanzenstolz, is beduidend anders.¹³¹ Ondanks dat hij samen met Holz en Bolz de prinses gevangen heeft genomen, heeft hij, in tegenstelling tot zijn mederovers, het beste met haar voor en zorgt hij ervoor dat haar niks overkomt. Zo maakt hij haar warme melk met honing zodat zij goed kan slapen en dekt haar teder toe.¹³² Holz en Bolz noemen hem een ‘weekdier’, maar het is door de vriendelijkheid van Schwanzenstolz dat de Rode Prinses hen redt, terwijl zij op het punt staan ter dood veroordeeld te worden voor hun misdaden.¹³³ Dit is opvallend, aangezien Schwanzenstolz in eerste instantie werd omschreven als ‘die verschrikkelijke, afschuwelijke, allerergste van de drie’.¹³⁴ Uiterlijk is dus verraderlijk en Schwanzenstolz blijkt een heel ander karakter te hebben dan zijn mannelijke stereotype hem voorschrijft.

Hetzelfde geldt voor de Verschrikkelijke Umberto, een reus die de prinses ontmoet in de wildernis, wanneer zij is ontsnapt uit de handen van de rovers. Alleen al het noemen van zijn naam wekt schrik op bij de lokale bevolking.¹³⁵ Hij zou immers bomen uit de grond trekken, leeuwen vangen met zijn blote handen en kindertjes opeten. Er zijn echter helemaal geen leeuwen in de wildernis en er worden nooit kindertjes vermist. Umberto blijkt een uiterst goedaardige en zorgzame reus te zijn, die de prinses, nadat zij lang in de wildernis heeft rondgedwaald, verblijdt met zijn eigengemaakte ‘Verschrikkelijke Kippensoep’, die lekkerder was dan alles wat zij ooit had geproefd.¹³⁶

Ook de Rode Prinses zelf gedraagt zich niet zoals je van een stereotype prinses zou verwachten. Ze is verwend en hooghartig, dat zeker, maar in plaats van het vertonen van angst, een emotie die een prinses naar alle waarschijnlijkheid zou uiten wanneer zij ontvoerd

¹³¹ Idem, p. 114

¹³² Idem, p. 25 en 28

¹³³ Idem, p. 45 en 121

¹³⁴ Idem, p. 15

¹³⁵ Idem, p. 64

¹³⁶ Idem, p. 58 en 59

wordt door rovers, heeft de Rode Prinses alleen maar plezier in dit nieuwe avontuur.¹³⁷ Ze zingt uit volle borst mee met de roverliederen die door haar kidnappers worden gezongen en ondanks alle tegenslagen die zij onderweg naar huis heeft moeten trotseren, is het avontuur in de wildernis en ‘de Rest van de Wereld’ haar goed bevallen.¹³⁸ Wanneer de prinses eenmaal het Witte-Torenpaleis, het thuisfront, weer heeft bereikt, wil zij helemaal geen prinses meer zijn: ze wil rover worden.¹³⁹

Dat het zijn van een prinses inderdaad helemaal niet zo leuk is als het wellicht lijkt, daar kom je al lezende geleidelijk achter. Voor wie de Rode Prinses vindt en terugbrengt naar het paleis, ligt een immense hoeveelheid aan goud en zilver in het verschiet en om die reden gaat ‘het volk’ stad en land af, op zoek naar een roodharig meisje dat door kan gaan voor de echte prinses. Natuurlijk zouden heel veel meisjes maar al te graag een prinses willen zijn, maar na een zware competitie in het lokale bierhuis komt Deesje naar voren als de winnaar: zij kan zich het beste voordoen als de roodharige prinses. Eenmaal aangekomen in het Witte-Torenpaleis komt zij bedrogen uit en blijkt het leven in het paleis er heel anders aan toe te gaan dan ze zich had voorgesteld: ze wordt dagelijks door strenge hofdames met veel zeep en harde borstels gewassen tot haar velletje rood ziet, moet vreselijk saaie lessen leren over de hoofdstad en de wildernis en krijgt nette manieren aangeleerd.¹⁴⁰ Al snel heeft Deesje het helemaal niet meer naar haar zin in het enorme, overweldigende paleis en wil ze niets liever dan terugkeren naar haar eigen, normale leven.¹⁴¹ Biegel wil duidelijk maken dat niet alle meisjes prinsesjes zijn, en dat dit ook helemaal niet hoeft. De meisjes die tijdens de competitie in het bierhuis niet werden uitgekozen om de prinses te representeren, werden naar huis gestuurd omdat zij struikelden op hun hoge hakken, hun kroontje verloren, in lachen uitbarstten om en ‘geen zin meer [hadden] in [dit] hele gedoe’, en gelijk hadden ze.¹⁴²

Ondanks het feit dat een aantal mannelijke en vrouwelijke stereotypen in *De Rode Prinses* wordt ontkracht, steekt er ook een aantal nog op soms subtiele wijze de kop op. Wanneer de scène zich verschuift van het paleis naar het bierhuis, waar het ‘het volk’ regelmatig bijeenkomt voor het beramen van snode plannen, blijken hier, net als in *De Zevensprong*,

¹³⁷ Idem, p. 16

¹³⁸ Idem, p. 19

¹³⁹ Idem, p. 125

¹⁴⁰ Idem, p. 78 en 89

¹⁴¹ Idem, p. 89

¹⁴² Idem, p. 71, 72 en 73

alleen maar mannen aanwezig te zijn. Het enige vrouwelijke personage dat zich ook in het bierhuis bevindt, is de waardin, maar zij lijkt slechts daar aanwezig te zijn om ‘de grond te dweilen [...], de tapkast te poetsen’ en het zere been van opa Tannebaum te verzorgen.¹⁴³

Personages die in het bezit zijn van een hogere functie, zoals dokter of rechter, zijn daarnaast altijd van het mannelijke geslacht en wanneer de prinses de rovers voor het eerst ontmoet, worden zij aan haar voorgesteld zoals een ‘echte’ man zou moeten zijn: ‘niet een lakei met een witte poederpruik en een stijf gestreken uniform, maar een kerel in een vuile broek, halfopen hemd en met een stoppelbaard.’¹⁴⁴ De mannelijke personages zijn bovendien, wat door socioloog Frank Taylor wordt omschreven als een stereotyperende masculiene karaktertrek, met enige regelmaat seksueel agressief.¹⁴⁵ Niet alleen vergrijpen de rovers zich aan de hofdames Laula en Paula, maar ook wanneer de Rode Prinses op weg is naar huis en onderdak aanvraagt bij een lokale melkboer, is het duidelijk dat hij als betaling meer van haar verwacht dan het melken van de koeien.¹⁴⁶ Als de prinses, op zoek naar een slaapplek, echter bij een vrouw aanklopt, wordt zij met open armen ontvangen en krijgt zij, ‘dit arme kind’, een grote beker karnemelk, andijvie met gehakt, een berg aardappels met vette jus of een warme kom soep te eten.¹⁴⁷ Wanneer zij echter de grot van Umberto verlaat, en haar zoektocht naar de hoofdstad verder voortzet, geeft hij haar de volgende waarschuwing mee: ‘een prinses en een bedelaar smaken precies hetzelfde voor een beer en het moeras slokt beide even gretig op’.¹⁴⁸ In de wildernis bestaat er geen verschil tussen arm en rijk, tussen vrouw en man. Dit onderscheid hebben wij zelf aangemaakt in onze cultuur: van nature zijn we allemaal hetzelfde.

¹⁴³ Idem, p. 8, 53, 87 en 111

¹⁴⁴ Idem, p. 18

¹⁴⁵ Taylor, ‘Content Analysis and Gender Stereotypes in Children’s Books’, p. 309

¹⁴⁶ Biegel, *De Rode Prinses*, p. 19 en 66

¹⁴⁷ Idem, p. 61, 62, 91 en 96

¹⁴⁸ Idem, p. 59

CONCLUSIE

Al vallen er waarschijnlijk geen harde conclusies te trekken aan de hand van slechts drie boeken, toch geven deze literaire werken allemaal een ander en wellicht voor hun tijd typerend beeld weer van genderstereotypering. *De Zevensprong* komt zowel kwantitatief als kwalitatief het meest stereotyperend naar voren en is uitgegeven in een tijd waarin de tweede feministische golf pas net had ingezet en haar hoogtepunt nog lang niet had bereikt. Het tegenovergestelde geldt voor *Krassen in het Tafelblad*, geschreven toen vrouwengroeperingen als Dolle Mina en MVM al een aantal jaren volop actie hadden gevoerd voor gelijke rechten, iets wat terug te zien is in deze jeugdroman.

Daarbij moet wel gezegd worden dat het waarschijnlijk niet het protest van bovengenoemde organisaties jegens genderstereotypering in jeugdliteratuur is geweest, die een directe invloed heeft gehad op de manier waarop deze boeken van elkaar verschillen. Schrijvers, literatuurwetenschappers en andere literaire critici waren het niet altijd eens met de feministen en hun bemoeienis. Ook al is *Krassen in het Tafelblad* een boek waar Dolle Mina en MVM waarschijnlijk niets dan lovend over zullen zijn geweest, betwijfel ik ten zeerste dat Guus Kuijer het met hun opvattingen eens was. Hij schuwt literaire bedoelingen die pedagogisch en opvoedkundig van oorsprong zijn, omdat dit volgens hem de reden is dat jeugdliteratuur nooit als gelijk aan volwassenenproza zal worden gezien. Hij vindt het burgerlijk en benepen om kinderboeken te beschouwen als een middel ter beïnvloeding van kinderen.¹⁴⁹ Het lijkt me om die reden waarschijnlijker dat hij, en wellicht andere schrijvers met hem, beïnvloed zijn door de tijdgeest en de veranderingen die de Nederlandse samenleving onderging.

Het is opvallend dat in *De Rode Prinses*, wederom tien jaar later uitgebracht, genderstereotyperingen weer een stuk weliger tieren en vrouwen qua representativiteit wederom achterlopen. Op dat moment, in 1987, was de tweede feministische golf zo goed als voorbij en wellicht dat genderstereotypering toen minder onder de aandacht van schrijvers werd gebracht en zij in mindere mate werden aangespoord om hier iets mee te doen. Wel is de stereotypering bij lange na niet zo sterk als in de jaren '60, wat kan betekenen dat het feminisme toch, wat Janice McCabe e.a. ook concludeerden, een blijvende invloed heeft uitgeoefend op het jeugdliteratuurcircuit.

¹⁴⁹ De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, p. 257 en 272

Gelijkheid qua stereotypering is echter nog niet bereikt en ik weet eerlijk gezegd ook niet of dat noodzakelijk is. Een boek voor de volle honderd procent genderneutraal krijgen, lijkt mij een lastige opgave en bovendien kun je schrijvers niet opleggen waar zij wel en niet over moeten schrijven. Genderstereotyperingen kunnen daarnaast ook op een andere manier worden ingezet: niet als de norm, maar slechts als een mogelijkheid of wellicht als hoe het juist niet zou moeten. Misschien zal genderstereotypering in de toekomst juist wel worden bespot en op de hak worden genomen.

LITERATUURLIJST

Boeken:

- Bekkering, Harry e.a., *De hele Bibelebontse berg: de geschiedenis van het kinderboek in Nederland & Vlaanderen van middeleeuwen tot heden* (Amsterdam 1989).
- Biegel, Paul, *De Rode Prinses* (Rotterdam 2015).
- Dragt, Tonke, *De Zevensprong* (Groningen 2001).
- Duijx, Toin en Joke Linders, *De goede kameraad: honderd jaar kinderboeken* (Houten 1991).
- Kuijer, Guus, *Krassen in het Tafelblad*, in: *Het grote boek van Madelief* (Amsterdam 2001).
- Ribberink, Anneke, *Politiek Veelstromenland: Feminisme* (Leiden 1987).
- Vries de, Anne, *Wat heten goede kinderboeken?: opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880* (Amsterdam 1989).
- Werkgroep kinder- en jeugdlektuur, *Het kinderboek vanuit een andere hoek: deel 1* (Den Haag 1974).
- Werkgroep kinder- en jeugdlektuur, *Het kinderboek vanuit een andere hoek: deel 2* (Den Haag 1976).
- Werkgroep Kinderboeken MVM, *Plus Min Boek: verslag van een onderzoek naar de inhoud van leesboeken voor kinderen van 6-9 jaar* (Den Haag 1978).
- Werkgroep kinderboeken MVM Twente, *Plus Min Boek: verslag van een onderzoek naar de inhoud van leesboeken voor kinderen van 9-12 jaar* (Enschede 1983).
- Woolf, Virginia, *A Room of One's Own* (Londen 2012).

Artikelen:

- Anderson, David en Mykol Hamilton, 'Gender Role Stereotyping of Parents in Children's Picture Books: The Invisible Fater', *Sex Roles* 52 (2005), p. 145 - 151.
- Crabb, Peter en Dawn Bielawski, 'The Social Representation of Material Culture and Gender in Children's Books', *Sex Roles* 30 (1994), p. 69 - 79.
- Diekman, Amanda en Sarah Murnen, 'Learning to Be Little Women and Little Men: The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children's Literature', *Sex Roles* 50 (2004), p. 373 - 385.

- Hamilton, Mykol e.a., 'Gender Stereotyping and Under-representation of Female Characters in 200 Popular Children's Picture Books: A Twenty-first Century Update', *Sex Roles* 55 (2006), p. 757 - 765.
- Kortenhaus, Carole en Jack Demarest, 'Gender Role Stereotyping in Children's Literature: An Update', *Sex Roles* 28 (1993), p. 219 - 232.
- McCabe, Janice e.a., 'Gender in Twentieth-Century Children's Books: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters', *Gender & Society* 25 (2011), p. 197 - 226.
- Mudde, Tonie, 'Kinderboekenweek: de trends', *De Volkskrant*, 3 oktober 2015.
- Mudde, Tonie, 'Waarom nerds in boeken altijd mannen zijn', *De Volkskrant*, 10 oktober 2015.
- Rooselaar, Anneke, 'Seksrollen in de kinderliteratuur', *OPZIJ: radikaal feministisch maandblad*, februari 1973.
- Taylor, Frank, 'Content Analysis and Gender Stereotypes in Children's Books', *Teaching Sociology* 31 (2003), p. 300 - 311.
- Turner-Bowker, Diane, 'Gender Stereotyped Descriptors in Children's Picture Books: Does "Curious Jane" Exist in the Literature?', *Sex Roles* 35 (1996), p. 461 - 488.
- Weitzman, Lenore e.a., 'Sex-Role Socialization in Picture Books for Preschool Children', *American Journal of Sociology* 77 (1972), p. 1125 - 1150.
- Williams, J. e.a., 'Sex Role Socialization in Picture Books: An Update', *Social Science Quarterly* 68 (1987), p. 148 - 156.

BIJLAGEN

De woorden die cursief zijn gemarkeerd, zijn werkwoorden, bijvoeglijk naamwoorden en bijwoorden die exclusief voor mannelijke of vrouwelijke personages worden gebruikt.

Daarnaast geven cursieve woorden huishoudelijke (ten opzichte van niet-huishoudelijke) gebruiksvoorwerpen aan. De werkwoorden zijn door middel van een steekproef om de vijf pagina's geturfd, de rest van de categorieën is volledig representatief.

KWANTITATIEF ONDERZOEK DE ZEVENSPRONG

AANTAL PERSONAGES

	Mannelijke personages	Vrouwelijke personages	Ratio
Aantal personages	15 ¹⁵⁰	5 ¹⁵¹	3:1
Aantal afgebeelde personages	62	21	2,95:1

WERKWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort werkwoord	Aantal	Soort werkwoord	Aantal
Zeggen	235	Zeggen	26
Zijn	108	Spreken	10
Hebben	53	Zijn	8
Moeten	46	Antwoorden	5
Vragen	46	Aankijken	4
<i>Spreken</i>	44	Willen	4
Gaan	41	Gaan	3
<i>Denken</i>	35	Hebben	3
<i>Kunnen</i>	35	Vragen	3
Zullen	34	Beginnen	2
<i>Zitten</i>	32	Binnenkomen	2
<i>Zien</i>	27	Dragen	2
Willen	25	<i>Erop rekenen</i>	2
<i>Doen</i>	22	Fluisteren	2
Weten	22	Herhalen	2
Laten	21	Hoeven	2
Antwoorden	20	Horen	2

¹⁵⁰ Dit zijn respectievelijk Frank van der Steg, Maarten, Kees, graaf Gradus Gisenstijn, Jan Toereloer, Arie, Jan Thomtidom, Geert-Jan Gisenstijn, Manus, Berend, Rob, graaf Grimbold, graaf Gregorius, de waard van Het Dorstige Hert en graaf Gilbert Gisenstijn.

¹⁵¹ Dit zijn respectievelijk Marjan, Willemijn Bakker, Rozemarijn Gisenstein, Joke en Selina.

Vertellen	20	Laten	2
Kijken	19	Lopen	2
<i>Staan</i>	<i>19</i>	Moeten	2
Beginnen	18	Neerzetten	2
<i>Komen</i>	<i>16</i>	<i>Verschijnen</i>	2
<i>Rijden</i>	<i>16</i>	Vertellen	2
Vinden	16	Vervolgen	2
Aankijken	15	Verdwijnen	2
<i>Brengen</i>	<i>13</i>	Voortgaan	2
Geven	13	Zullen	2
<i>Roepen</i>	<i>13</i>	Aanbieden	1
Wachten	13	<i>Aan herinneren</i>	<i>1</i>
<i>Wonen</i>	<i>13</i>	Begrijpen	1
<i>Blijven</i>	<i>12</i>	<i>Dalen</i>	<i>1</i>
<i>Bekijken</i>	<i>11</i>	<i>De mantel uitvegen</i>	<i>1</i>
Horen	10	<i>Een kleur krijgen</i>	<i>1</i>
<i>Maken</i>	<i>10</i>	Erbij voegen	1
<i>Zich afvragen</i>	<i>10</i>	Eten	1
Eten	9	<i>Gelijk krijgen</i>	<i>1</i>
Lopen	9	<i>Gesprek voeren</i>	<i>1</i>
<i>Mogen</i>	<i>9</i>	Geven	1
Nemen	9	Groeten	1
<i>Proberen</i>	<i>9</i>	<i>Hoed afzetten</i>	<i>1</i>
Vervolgen	9	Hoofdschudden	1
<i>Volgen</i>	<i>9</i>	<i>Jokken</i>	<i>1</i>
Erbij voegen	8	<i>Kammen</i>	<i>1</i>
Fluisteren	8	Kennen	1
Herhalen	8	Kijken	1
<i>Schrijven</i>	<i>8</i>	Klimmen	1
Klimmen	7	Lijken	1
<i>Krijgen</i>	<i>7</i>	Neerleggen	1
<i>Lezen</i>	<i>7</i>	Nemen	1
<i>Mompelen</i>	<i>7</i>	Noemen	1
Verdwijnen	7	<i>Opbellen</i>	<i>1</i>
<i>Zoeken</i>	<i>7</i>	Opstaan	1
Begrijpen	6	<i>Opvoeden</i>	<i>1</i>
<i>Er uitzien</i>	<i>6</i>	<i>Plakken</i>	<i>1</i>
<i>Hopen</i>	<i>6</i>	Rondkijken	1
Opstaan	6	Schijnen	1
<i>Voelen</i>	<i>6</i>	<i>Schoonmaken</i>	<i>1</i>
<i>Worden</i>	<i>6</i>	Snuiven	1

<i>Bedoelen</i>	5	<i>Soep opscheppen</i>	1
<i>Fronsen</i>	5	<i>Staren</i>	1
<i>Helpen</i>	5	<i>Sturen</i>	1
<i>Houden</i>	5	<i>Tafeldekken</i>	1
<i>Leren</i>	5	<i>Terugroepen</i>	1
<i>Noemen</i>	5	<i>Vergeten</i>	1
<i>Ontleden</i>	5	<i>Verwachten</i>	1
<i>Ontmoeten</i>	5	<i>Vinden</i>	1
<i>Pakken</i>	5	<i>Vinger opsteken</i>	1
<i>Schuiven</i>	5	<i>Voorlezen</i>	1
<i>Stilhouden</i>	5	<i>Vouwen</i>	1
<i>Voortgaan</i>	5	<i>Waarschuwen</i>	1
<i>Wenkbrauwen optrekken</i>	5	<i>Wachten</i>	1
<i>Zingen</i>	5	<i>Weten</i>	1
<i>Aanbieden</i>	4	<i>Zetten</i>	1
<i>Aanstaren</i>	4	<i>Zich afwenden</i>	1
<i>Beklimmen</i>	4	<i>Zwijgen</i>	1
<i>Beloven</i>	4		
<i>Besluiten</i>	4		
<i>Binnengaan</i>	4		
<i>Drinken</i>	4		
<i>Fietsen</i>	4		
<i>Gebruiken</i>	4		
<i>Geloven</i>	4		
<i>Herinneren</i>	4		
<i>Kosten</i>	4		
<i>Meebrengen</i>	4		
<i>Merken</i>	4		
<i>Naderen</i>	4		
<i>Omdraaien</i>	4		
<i>Openen</i>	4		
<i>Tekenen</i>	4		
<i>Teruggaan</i>	4		
<i>Terugkeren</i>	4		
<i>Vergeten</i>	4		
<i>Weglopen</i>	4		
<i>Aanvullen</i>	3		
<i>Bereiken</i>	3		
<i>Bevelen</i>	3		
<i>Bevinden</i>	3		
<i>Beweren</i>	3		

<i>Doen alsof</i>	3
<i>Fluiten</i>	3
<i>Glimlachen</i>	3
Kennen	3
<i>Laten zien</i>	3
<i>Lijken</i>	3
<i>Nakijken</i>	3
<i>Opnemen</i>	3
<i>Praten</i>	3
<i>Prevelen</i>	3
<i>Rondlopen</i>	3
<i>Slaan</i>	3
<i>Slapen</i>	3
<i>Sluiten</i>	3
<i>Theedrinken</i>	3
<i>Uitsteken</i>	3
<i>Veranderen</i>	3
<i>Verbergen</i>	3
<i>Verlaten</i>	3
Verwachten	3
<i>Vrezen</i>	3
Waarschuwen	3
<i>Werken</i>	3
Zetten	3
<i>Zich buigen over</i>	3
<i>Zich wenden</i>	3
Zwijgen	3
<i>Aannemen</i>	2
<i>Aarzelen</i>	2
<i>Adem inhouden</i>	2
<i>Afstappen</i>	2
<i>Betreden</i>	2
<i>Binden</i>	2
<i>Blik toewerpen</i>	2
<i>Boeien</i>	2
<i>De gelegenheid geven</i>	2
<i>Delen</i>	2
Dragen	2
<i>Durven</i>	2
<i>Gehoorzamen</i>	2
<i>Genieten</i>	2

<i>Gooien</i>	2
Groeten	2
<i>Haten</i>	2
<i>Hogerop komen</i>	2
Hoofdschudden	2
<i>Instappen</i>	2
<i>Knikken</i>	2
<i>Knipperen</i>	2
<i>Kruipen</i>	2
<i>Lachen</i>	2
<i>Lenen</i>	2
<i>Meegaan</i>	2
<i>Menen</i>	2
<i>Omslaan</i>	2
<i>Onderscheiden</i>	2
<i>Ontvangen</i>	2
<i>Openslaan</i>	2
<i>Opgeven</i>	2
<i>Opkijken</i>	2
<i>Opschrijven</i>	2
<i>Opzetten</i>	2
<i>Overhandigen</i>	2
<i>Oversteken</i>	2
<i>Overtuigen</i>	2
<i>Plaatsen</i>	2
<i>Ratelen</i>	2
<i>Rondhangen</i>	2
<i>Roosteren</i>	2
<i>Spelen</i>	2
<i>Spellen</i>	2
<i>Stem verheffen</i>	2
<i>Steken</i>	2
<i>Studeren</i>	2
Sturen	2
<i>Te kort komen</i>	2
<i>Teruggeven</i>	2
<i>Terugkomen</i>	2
<i>Tokkelen</i>	2
<i>Trachten</i>	2
<i>Trekken</i>	2
<i>Uitspreken</i>	2

<i>Vallen</i>	2
<i>Verbeteren</i>	2
<i>Verdiene</i>	2
<i>Vermenigvuldigen</i>	2
<i>Verslaan</i>	2
<i>Verzoeken</i>	2
<i>Verzonnen</i>	2
<i>Vliegen</i>	2
<i>Vloeken</i>	2
<i>Voorhouden</i>	2
<i>Vragen stellen</i>	2
<i>Wedden</i>	2
<i>Weggaan</i>	2
<i>Weigeren</i>	2
<i>Winnen</i>	2
<i>Zwaaien</i>	2
<i>Aaien</i>	1
<i>Aandienen</i>	1
<i>Aanhoren</i>	1
<i>Aanlopen</i>	1
<i>Aanslaan</i>	1
<i>Aanspreken</i>	1
<i>Achterlaten</i>	1
<i>Achteruitdeinzen</i>	1
<i>Afbreken</i>	1
<i>Afdalen</i>	1
<i>Afmaken</i>	1
<i>Afnemen</i>	1
<i>Afstijgen</i>	1
<i>Afvegen</i>	1
<i>Bedanken</i>	1
<i>Bedenken</i>	1
<i>Bederven</i>	1
<i>Begluren</i>	1
<i>Begroeten</i>	1
<i>Behartigen</i>	1
<i>Beheren</i>	1
<i>Beleven</i>	1
<i>Bepalen</i>	1
<i>Beschamen</i>	1
<i>Beschouwen</i>	1

<i>Bestrijden</i>	<i>1</i>
<i>Besteden</i>	<i>1</i>
<i>Betalen</i>	<i>1</i>
<i>Bevestigen</i>	<i>1</i>
<i>Bevrijden</i>	<i>1</i>
<i>Bezien</i>	<i>1</i>
<i>Bezig zijn</i>	<i>1</i>
<i>Bezitten</i>	<i>1</i>
<i>Bieden</i>	<i>1</i>
<i>Bijten</i>	<i>1</i>
<i>Binnendringen</i>	<i>1</i>
<i>Binnenkomen</i>	<i>1</i>
<i>Binnenlaten</i>	<i>1</i>
<i>Binnensluipen</i>	<i>1</i>
<i>Binnensmokkelen</i>	<i>1</i>
<i>Binnenstappen</i>	<i>1</i>
<i>Blijken</i>	<i>1</i>
<i>Blik werpen</i>	<i>1</i>
<i>Boffen</i>	<i>1</i>
<i>Branden</i>	<i>1</i>
<i>Danken</i>	<i>1</i>
<i>De laan uit sturen</i>	<i>1</i>
<i>Dichtlakken</i>	<i>1</i>
<i>Doodschieten</i>	<i>1</i>
<i>Doordringen</i>	<i>1</i>
<i>Dooreten</i>	<i>1</i>
<i>Doorgaan</i>	<i>1</i>
<i>Doorlopen</i>	<i>1</i>
<i>Doorstrepen</i>	<i>1</i>
<i>Doorvoeren</i>	<i>1</i>
<i>Doven</i>	<i>1</i>
<i>Draaien</i>	<i>1</i>
<i>Dralen</i>	<i>1</i>
<i>Dromen</i>	<i>1</i>
<i>Duiken</i>	<i>1</i>
<i>Duwen</i>	<i>1</i>
<i>Eraan toevoegen</i>	<i>1</i>
<i>Ergeren</i>	<i>1</i>
<i>Figuur slaan</i>	<i>1</i>
<i>Gedragen</i>	<i>1</i>
<i>Getuigen</i>	<i>1</i>

<i>Grijnzen</i>	<i>1</i>
<i>Halen</i>	<i>1</i>
<i>Herwinnen</i>	<i>1</i>
<i>Heten</i>	<i>1</i>
<i>Hinken</i>	<i>1</i>
<i>Hoeven</i>	<i>1</i>
<i>Hoofd opheffen</i>	<i>1</i>
<i>Hoofd stoten</i>	<i>1</i>
<i>Huiveren</i>	<i>1</i>
<i>In de rede vallen</i>	<i>1</i>
<i>In de steek laten</i>	<i>1</i>
<i>In handen krijgen</i>	<i>1</i>
<i>In het oog houden</i>	<i>1</i>
<i>Inlichten</i>	<i>1</i>
<i>Inschenken</i>	<i>1</i>
<i>Intrappen</i>	<i>1</i>
<i>Knallen</i>	<i>1</i>
<i>Kopen</i>	<i>1</i>
<i>Krabbelen</i>	<i>1</i>
<i>Kuchen</i>	<i>1</i>
<i>Leggen</i>	<i>1</i>
<i>Leiden</i>	<i>1</i>
<i>Lesgeven</i>	<i>1</i>
<i>Lessen volgen</i>	<i>1</i>
<i>Leunen</i>	<i>1</i>
<i>Leven</i>	<i>1</i>
<i>Liegen</i>	<i>1</i>
<i>Logeren</i>	<i>1</i>
<i>Meegeven</i>	<i>1</i>
<i>Missen</i>	<i>1</i>
<i>Naar bed brengen</i>	<i>1</i>
<i>Naar bed gaan</i>	<i>1</i>
<i>Nadenken</i>	<i>1</i>
<i>Nastaren</i>	<i>1</i>
<i>Neergooien</i>	<i>1</i>
<i>Neerhurken</i>	<i>1</i>
<i>Neerleggen</i>	<i>1</i>
<i>Neerzetten</i>	<i>1</i>
<i>Nodig hebben</i>	<i>1</i>
<i>Ogen neerslaan</i>	<i>1</i>
<i>Ogen opslaan</i>	<i>1</i>

<i>Omgaan</i>	<i>1</i>
<i>Omkijken</i>	<i>1</i>
<i>Onderbrengen</i>	<i>1</i>
<i>Ondernemen</i>	<i>1</i>
<i>Onderwijzen</i>	<i>1</i>
<i>Onderzoeken</i>	<i>1</i>
<i>Ontslaan</i>	<i>1</i>
<i>Op bezoek komen</i>	<i>1</i>
<i>Opendoen</i>	<i>1</i>
<i>Openmaken</i>	<i>1</i>
<i>Openrukken</i>	<i>1</i>
<i>Op de hoogte houden</i>	<i>1</i>
<i>Op hol brengen</i>	<i>1</i>
<i>Ontkennen</i>	<i>1</i>
<i>Opleggen</i>	<i>1</i>
<i>Opmerken</i>	<i>1</i>
<i>Oprapen</i>	<i>1</i>
<i>Oprijzen</i>	<i>1</i>
<i>Oprollen</i>	<i>1</i>
<i>Opspringen</i>	<i>1</i>
<i>Opstappen</i>	<i>1</i>
<i>Opstellen</i>	<i>1</i>
<i>Opstrijken</i>	<i>1</i>
<i>Optillen</i>	<i>1</i>
<i>Opvallen</i>	<i>1</i>
<i>Opvangen</i>	<i>1</i>
<i>Opvolgen</i>	<i>1</i>
<i>Opzoeken</i>	<i>1</i>
<i>Oren spitsen</i>	<i>1</i>
<i>Overeind komen</i>	<i>1</i>
<i>Overeind krabbelen</i>	<i>1</i>
<i>Overwegen</i>	<i>1</i>
<i>Overwinnen</i>	<i>1</i>
<i>Passen</i>	<i>1</i>
<i>Plan smeden</i>	<i>1</i>
<i>Protesteren</i>	<i>1</i>
<i>Raden</i>	<i>1</i>
<i>Remmen</i>	<i>1</i>
<i>Rennen</i>	<i>1</i>
<i>Richten</i>	<i>1</i>
<i>Roeren</i>	<i>1</i>

Rondkijken	1
Rondsluipen	1
Ruiken	1
Schieten	1
Schijnen	1
Schoonwrijven	1
Schrikken	1
Sissen	1
Sjorren	1
Sluipen	1
Snuiven	1
Spannen	1
Springen	1
Stamelen	1
Staren	1
Stelen	1
Stoppen	1
Stuiven	1
Tanden op elkaar zetten	1
Tegenhouden	1
Tegenstribbelen	1
Tegenwerpen	1
Tellen	1
Terugkaatsen	1
Terugkijken	1
Terugschrijven	1
Terugtrekken	1
Tevooorschijn toveren	1
Tikken	1
Toeknikken	1
Toevertrouwen	1
Tong uitsteken	1
Treden	1
Uitblazen	1
Uitlaten	1
Uitslaan	1
Uitsnellen	1
Uitsnijden	1
Uitstappen	1
Van zich afschudden	1
Vasten	1

<i>Vastgrijpen</i>	<i>1</i>
<i>Vasthouden</i>	<i>1</i>
<i>Verbreken</i>	<i>1</i>
<i>Verdonkeremanen</i>	<i>1</i>
<i>Vergissen</i>	<i>1</i>
<i>Verhuizen</i>	<i>1</i>
<i>Vernietigen</i>	<i>1</i>
<i>Versieren</i>	<i>1</i>
<i>Verslikken</i>	<i>1</i>
<i>Verstrikken</i>	<i>1</i>
<i>Vertonen</i>	<i>1</i>
<i>Vertrekken</i>	<i>1</i>
<i>Vertrouwen</i>	<i>1</i>
<i>Verven</i>	<i>1</i>
<i>Vervullen</i>	<i>1</i>
<i>Verwensen</i>	<i>1</i>
<i>Verzamelen</i>	<i>1</i>
<i>Vieren</i>	<i>1</i>
<i>Vinger opsteken</i>	<i>1</i>
<i>Voor de gek houden</i>	<i>1</i>
<i>Voorlezen</i>	<i>1</i>
<i>Vuisten ballen</i>	<i>1</i>
<i>Waarmaken</i>	<i>1</i>
<i>Wegen</i>	<i>1</i>
<i>Wegblijven</i>	<i>1</i>
<i>Weg doorheen banen</i>	<i>1</i>
<i>Wegjagen</i>	<i>1</i>
<i>Weg knetteren</i>	<i>1</i>
<i>Wegsnellen</i>	<i>1</i>
<i>Wegtrekken</i>	<i>1</i>
<i>Wijzen</i>	<i>1</i>
<i>Wuiven</i>	<i>1</i>
<i>Zich bedenken</i>	<i>1</i>
<i>Zich installeren</i>	<i>1</i>
<i>Zich interesseren voor</i>	<i>1</i>
<i>Zich optrekken</i>	<i>1</i>
<i>Zin hebben</i>	<i>1</i>
<i>Zorgen voor</i>	<i>1</i>
<i>Zuchten</i>	<i>1</i>
<i>Zucht slaken</i>	<i>1</i>

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soorten Werkwoorden	Aantal Werkwoorden	Soorten Werkwoorden	Aantal Werkwoorden
Totaal:	426	75	150

BIJVOEGLIJK NAAMWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort bijvoeglijk naamwoord	Aantal	Soort bijvoeglijk naamwoord	Aantal
<i>Gek</i>	18	<i>Mooi</i>	6
<i>Arm</i>	9	<i>Oud</i>	3
Boos	7	Bang	2
<i>Grimmig</i>	7	Boos	2
Blij	6	Blij	2
<i>Dom</i>	5	<i>Blozend</i>	2
Klein	5	Jong	2
<i>Rood</i>	5	Klein	2
Bang	4	<i>Kwaad</i>	2
<i>Blond</i>	4	Mager	2
Jong	4	<i>Lief</i>	2
Vriendelijk	4	<i>Zuur</i>	2
<i>Woedend</i>	4	<i>Beeldschoon</i>	1
<i>Best</i>	3	<i>Bedaard</i>	1
<i>Fors</i>	3	<i>Gezet</i>	1
<i>Groot</i>	3	<i>Kordaat</i>	1
<i>Jarig</i>	3	<i>Ondeugend</i>	1
<i>Lastig</i>	3	Ontevreden	1
<i>Nors</i>	3	<i>Sierlijk</i>	1
<i>Nuchter</i>	3	<i>Verbijsterd</i>	1
<i>Onschuldig</i>	3	Vermoeid	1
<i>Onzeker</i>	3	Vriendelijk	1
<i>Slank</i>	3	<i>Zwijgend</i>	1
<i>Aardig</i>	2		
<i>Avontuurlijk</i>	2		
<i>Bars</i>	2		
<i>Bezorgd</i>	2		
<i>Bijgelovig</i>	2		
<i>Bleek</i>	2		
<i>Brutaal</i>	2		
<i>Donker</i>	2		
<i>Duizelig</i>	2		

<i>Eigenaardig</i>	2
<i>Gevaarlijk</i>	2
<i>Kaal</i>	2
<i>Keurig</i>	2
<i>Klaarwakker</i>	2
<i>Koud</i>	2
<i>Lang</i>	2
<i>Langharig</i>	2
<i>Moe</i>	2
<i>Nerveus</i>	2
<i>Onbetrouwbaar</i>	2
<i>Potig</i>	2
<i>Sprakeloos</i>	2
<i>Stil</i>	2
<i>Tenger</i>	2
<i>Vermoeid</i>	2
<i>Verstandig</i>	2
<i>Verward</i>	2
<i>Verwonderd</i>	2
<i>Voorzichtig</i>	2
<i>Zwaar</i>	2
<i>Zwak</i>	2
<i>Alleen</i>	1
<i>Angstaanjagend</i>	1
<i>Beleefd</i>	1
<i>Bemind</i>	1
<i>Bemoeizuchtig</i>	1
<i>Dierbaar</i>	1
<i>Dorstig</i>	1
<i>Duf</i>	1
<i>Dreigend</i>	1
<i>Driftig</i>	1
<i>Druk</i>	1
<i>Ellendig</i>	1
<i>Enige</i>	1
<i>Ernstig</i>	1
<i>Excentriek</i>	1
<i>Fantasierijk</i>	1
<i>Ghavend</i>	1
<i>Gekleed</i>	1
<i>Gemeen</i>	1

<i>Gemelijk</i>	<i>1</i>
<i>Gemoedelijk</i>	<i>1</i>
<i>Geschrokken</i>	<i>1</i>
<i>Gezond</i>	<i>1</i>
<i>Grauw</i>	<i>1</i>
<i>Grijnzend</i>	<i>1</i>
<i>Grillig</i>	<i>1</i>
<i>Hoffelijk</i>	<i>1</i>
<i>Hooghartig</i>	<i>1</i>
<i>IJverig</i>	<i>1</i>
<i>Kalm</i>	<i>1</i>
<i>Kinderachtig</i>	<i>1</i>
<i>Knap</i>	<i>1</i>
<i>Koel</i>	<i>1</i>
<i>Kruiperig</i>	<i>1</i>
<i>Kwetsbaar</i>	<i>1</i>
<i>Lomp</i>	<i>1</i>
<i>Mager</i>	<i>1</i>
<i>Moeilijk</i>	<i>1</i>
<i>Nat</i>	<i>1</i>
<i>Nijdig</i>	<i>1</i>
<i>Onaangenaam</i>	<i>1</i>
<i>Onbeleefd</i>	<i>1</i>
<i>Onbeschoft</i>	<i>1</i>
<i>Onbeschaamd</i>	<i>1</i>
<i>Onbevangen</i>	<i>1</i>
<i>Onbeweeglijk</i>	<i>1</i>
<i>Ondoorgrondelijk</i>	<i>1</i>
<i>Ongedeerd</i>	<i>1</i>
<i>Ongeduldig</i>	<i>1</i>
<i>Ongerust</i>	<i>1</i>
<i>Ongenaakbaar</i>	<i>1</i>
<i>Onmondig</i>	<i>1</i>
<i>Onnozel</i>	<i>1</i>
<i>Onoplettend</i>	<i>1</i>
<i>Onsympathiek</i>	<i>1</i>
<i>Ontevreden</i>	<i>1</i>
<i>Onvriendelijk</i>	<i>1</i>
<i>Opgewonden</i>	<i>1</i>
<i>Overbluft</i>	<i>1</i>
<i>Onvindbaar</i>	<i>1</i>

<i>Redelijk</i>	<i>1</i>
<i>Rijk</i>	<i>1</i>
<i>Rusteloos</i>	<i>1</i>
<i>Schuldig</i>	<i>1</i>
<i>Schurkachtig</i>	<i>1</i>
<i>Slap</i>	<i>1</i>
<i>Slim</i>	<i>1</i>
<i>Slordig</i>	<i>1</i>
<i>Sluipend</i>	<i>1</i>
<i>Spraakzaam</i>	<i>1</i>
<i>Stapelgek</i>	<i>1</i>
<i>Stijfjes</i>	<i>1</i>
<i>Stom</i>	<i>1</i>
<i>Teleurgesteld</i>	<i>1</i>
<i>Teruggetrokken</i>	<i>1</i>
<i>Tegenspartelend</i>	<i>1</i>
<i>Uitgedost</i>	<i>1</i>
<i>Uitgelaten</i>	<i>1</i>
<i>Uitstekend</i>	<i>1</i>
<i>Uitverkoren</i>	<i>1</i>
<i>Vals</i>	<i>1</i>
<i>Vastbesloten</i>	<i>1</i>
<i>Verbaasd</i>	<i>1</i>
<i>Verbluft</i>	<i>1</i>
<i>Vereerd</i>	<i>1</i>
<i>Verfomfaaid</i>	<i>1</i>
<i>Verlegen</i>	<i>1</i>
<i>Verschrikkelijk</i>	<i>1</i>
<i>Vertrouwelijk</i>	<i>1</i>
<i>Voorbestemd</i>	<i>1</i>
<i>Vrolijk</i>	<i>1</i>
<i>Wantrouwig</i>	<i>1</i>
<i>Wettig</i>	<i>1</i>
<i>Wijs</i>	<i>1</i>
<i>Ziek</i>	<i>1</i>
<i>Zwart</i>	<i>1</i>
<i>Zwierig</i>	<i>1</i>

BIJWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort bijwoord	Aantal	Soort bijwoord	Aantal
Langzaam	28	Onvriendelijk	3
Boos	17	Vriendelijk	3
<i>Kalm</i>	17	Bits	2
Kortaf	17	<i>Hoofdschuddend</i>	2
Zacht	16	IJverig	2
Snel	13	Onderzoekend	2
Vriendelijk	13	Ontsteld	2
Verbaasd	12	Peinzend	2
<i>Beleefd</i>	9	Snel	2
<i>Gedempt</i>	9	Streng	2
Spottend	9	Zacht	2
<i>Tevreden</i>	9	Aandachtig	1
Verontwaardigd	9	Abrupt	1
Fluisterend	8	<i>Ademloos</i>	1
<i>Hardop</i>	8	Afkeurend	1
<i>Kwaad</i>	8	<i>Bekwaam</i>	1
Luid	8	Bezorgd	1
Opgewekt	8	Boos	1
Streng	8	Fluisterend	1
<i>Voorzichtig</i>	8	Knorrig	1
<i>Haastig</i>	7	Kortaf	1
<i>Hard</i>	7	Langzaam	1
Bezorgd	6	<i>Lekker</i>	1
<i>Ernstig</i>	6	Luid	1
<i>Koel</i>	6	<i>Misprijzend</i>	1
<i>Moeizaam</i>	6	Nadenkend	1
Peinzend	6	Plotseling	1
<i>Plechtig</i>	6	<i>Protesterend</i>	1
<i>Verwonderd</i>	6	Onverwacht	1
Vlug	6	Opgewekt	1
Vrolijk	6	<i>Rustig</i>	1
<i>Woedend</i>	6	<i>Schuchter</i>	1
<i>Aarzelend</i>	5	Spottend	1
<i>Gauw</i>	5	Stilletjes	1
<i>Koeltjes</i>	5	<i>Terechtwijzend</i>	1
Onderzoekend	5	Verbaasd	1
<i>Ongemerkt</i>	5	Verontwaardigd	1
Zwijgend	5	Verrast	1

<i>Aandachtig</i>	4	<i>Verrukkelijk</i>	1
<i>Alleen</i>	4	<i>Verwijdend</i>	1
<i>Droogjes</i>	4	<i>Vlug</i>	1
<i>Duidelijk</i>	4	<i>Vrolijk</i>	1
<i>Geërgerd</i>	4	<i>Zuur</i>	1
<i>Getroffen</i>	4	<i>Zwijgend</i>	1
<i>Minachtend</i>	4		
<i>Nadenkend</i>	4		
<i>Ongerust</i>	4		
<i>Verontschuldigend</i>	4		
<i>Beminnelijk</i>	3		
<i>Binnensmonds</i>	3		
<i>Boosaardig</i>	3		
<i>Brutaal</i>	3		
<i>Driftig</i>	3		
<i>Goed</i>	3		
<i>Goedkeurend</i>	3		
<i>Glimlachend</i>	3		
<i>Knorrig</i>	3		
<i>Luchtig</i>	3		
<i>Nors</i>	3		
<i>Ongeduldig</i>	3		
<i>Onverwacht</i>	3		
<i>Onwillig</i>	3		
<i>Plotseling</i>	3		
<i>Scherp</i>	3		
<i>Somber</i>	3		
<i>Toornig</i>	3		
<i>Uitdagend</i>	3		
<i>Vastberaden</i>	3		
<i>Vergoelijkend</i>	3		
<i>Verheugd</i>	3		
<i>Vlijtig</i>	3		
<i>Zachtjes</i>	3		
<i>Afgemeten</i>	2		
<i>Afkeurend</i>	2		
<i>Afwezig</i>	2		
<i>Bedaard</i>	2		
<i>Behoedzaam</i>	2		
<i>Berispdend</i>	2		
<i>Beslist</i>	2		

<i>Bevelend</i>	2
Bits	2
<i>Dreigend</i>	2
<i>Effen</i>	2
<i>Fronsend</i>	2
<i>Gedwee</i>	2
<i>Geprikkeld</i>	2
<i>Geruisloos</i>	2
<i>Geruststellend</i>	2
<i>Halfvuid</i>	2
<i>Hijgend</i>	2
<i>Hooghartig</i>	2
<i>Ironisch</i>	2
<i>Klagend</i>	2
<i>Koortsachtig</i>	2
<i>Mopperig</i>	2
<i>Netjes</i>	2
<i>Ontevreden</i>	2
<i>Onthutst</i>	2
Ontsteld	2
<i>Onverschillig</i>	2
<i>Onverstoortbaar</i>	2
Onvriendelijk	2
<i>Onwillekeurig</i>	2
<i>Opgelucht</i>	2
<i>Opgetogen</i>	2
<i>Opgewonden</i>	2
<i>Radeloos</i>	2
<i>Roerloos</i>	2
<i>Schouderophalend</i>	2
<i>Smadelijk</i>	2
<i>Strak</i>	2
<i>Sussend</i>	2
<i>Triomfantelijk</i>	2
<i>Troostend</i>	2
<i>Uitgebreid</i>	2
<i>Vastbesloten</i>	2
<i>Verlangend</i>	2
<i>Verlegen</i>	2
Verrast	2
<i>Vertrouwelijk</i>	2

<i>Vragend</i>	2
<i>Zorgvuldig</i>	2
<i>Aangenaam</i>	1
<i>Aardig</i>	1
<i>Abrupt</i>	1
<i>Achteloos</i>	1
<i>Afgebroken</i>	1
<i>Afgunstig</i>	1
<i>Argwanend</i>	1
<i>Bars</i>	1
<i>Belerend</i>	1
<i>Benauwd</i>	1
<i>Beschuldigend</i>	1
<i>Berustend</i>	1
<i>Beschut</i>	1
<i>Bestraffend</i>	1
<i>Beter</i>	1
<i>Bevestigend</i>	1
<i>Bitter</i>	1
<i>Botweg</i>	1
<i>Braaf</i>	1
<i>Brutaalweg</i>	1
<i>Doordringend</i>	1
<i>Droevig</i>	1
<i>Dronken</i>	1
<i>Druk</i>	1
<i>Eerbiedig</i>	1
<i>Enthousiast</i>	1
<i>Geestdriftig</i>	1
<i>Geheimzinnig</i>	1
<i>Gehoorzaam</i>	1
<i>Gehurkt</i>	1
<i>Gelaten</i>	1
<i>Gelukkig</i>	1
<i>Gemelijk</i>	1
<i>Geraakt</i>	1
<i>Geschokt</i>	1
<i>Geschrokken</i>	1
<i>Gevleid</i>	1
<i>Gewichtig</i>	1
<i>Goedhartig</i>	1

<i>Grijnzend</i>	<i>1</i>
<i>Grimmig</i>	<i>1</i>
<i>Heelhuids</i>	<i>1</i>
<i>Hinkend</i>	<i>1</i>
<i>Instemmend</i>	<i>1</i>
<i>IJlings</i>	<i>1</i>
<i>IJverig</i>	<i>1</i>
<i>IJzig</i>	<i>1</i>
<i>Jaloers</i>	<i>1</i>
<i>Ingespannen</i>	<i>1</i>
<i>Keurig</i>	<i>1</i>
<i>Kil</i>	<i>1</i>
<i>Klagelijk</i>	<i>1</i>
<i>Krampachtig</i>	<i>1</i>
<i>Kreunend</i>	<i>1</i>
<i>Kribbig</i>	<i>1</i>
<i>Kritisch</i>	<i>1</i>
<i>Lachend</i>	<i>1</i>
<i>Liefkozend</i>	<i>1</i>
<i>Listig</i>	<i>1</i>
<i>Lukraak</i>	<i>1</i>
<i>Mat</i>	<i>1</i>
<i>Meedogenloos</i>	<i>1</i>
<i>Meteen</i>	<i>1</i>
<i>Minzaam</i>	<i>1</i>
<i>Mismoedig</i>	<i>1</i>
<i>Misnoegd</i>	<i>1</i>
<i>Mistroostig</i>	<i>1</i>
<i>Nuttig</i>	<i>1</i>
<i>Ongelovig</i>	<i>1</i>
<i>Onveilig</i>	<i>1</i>
<i>Onzeker</i>	<i>1</i>
<i>Onbekommerd</i>	<i>1</i>
<i>Onlogisch</i>	<i>1</i>
<i>Onmiddellijk</i>	<i>1</i>
<i>Onnadenkend</i>	<i>1</i>
<i>Onverstoorbbaar</i>	<i>1</i>
<i>Opbeurend</i>	<i>1</i>
<i>Plagerig</i>	<i>1</i>
<i>Sarcastisch</i>	<i>1</i>
<i>Schertsend</i>	<i>1</i>

<i>Schommelend</i>	<i>1</i>
<i>Schreeuwend</i>	<i>1</i>
<i>Schril</i>	<i>1</i>
<i>Slaperig</i>	<i>1</i>
<i>Slordig</i>	<i>1</i>
<i>Smekend</i>	<i>1</i>
<i>Spijtig</i>	<i>1</i>
<i>Stamelend</i>	<i>1</i>
<i>Stevig</i>	<i>1</i>
<i>Stil</i>	<i>1</i>
<i>Stilletjes</i>	<i>1</i>
<i>Tastend</i>	<i>1</i>
<i>Tergend</i>	<i>1</i>
<i>Treurig</i>	<i>1</i>
<i>Uitstekend</i>	<i>1</i>
<i>Venijnig</i>	<i>1</i>
<i>Verachtelijk</i>	<i>1</i>
<i>Verbluft</i>	<i>1</i>
<i>Vergevingsgezind</i>	<i>1</i>
<i>Verlicht</i>	<i>1</i>
<i>Vermoeiend</i>	<i>1</i>
<i>Verschrikt</i>	<i>1</i>
<i>Verslagen</i>	<i>1</i>
<i>Verstard</i>	<i>1</i>
<i>Verstoord</i>	<i>1</i>
<i>Verwachtingsvol</i>	<i>1</i>
<i>Verward</i>	<i>1</i>
<i>Vlot</i>	<i>1</i>
<i>Vluchtig</i>	<i>1</i>
<i>Vrijwillig</i>	<i>1</i>
<i>Waarschuwend</i>	<i>1</i>
<i>Wantrouwend</i>	<i>1</i>
<i>Weinig enthousiast</i>	<i>1</i>
<i>Wijdbeens</i>	<i>1</i>
<i>Zoekend</i>	<i>1</i>
<i>Zoetsappig</i>	<i>1</i>
<i>Zwakjes</i>	<i>1</i>
<i>Zwierig</i>	<i>1</i>

GEBRUIKSVORWERPEN EN HOE VAAK GEHANTEERD (ZOWEL UIT TEKST ALS AFBEELDINGEN)

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort voorwerp	Aantal	Soort voorwerp	Aantal
Boeken	24	<i>Theepot</i>	6
Brommer	23	<i>Theekopjes</i>	6
Bril	18	<i>Mand</i>	4
Koets	14	Paraplu	4
Klappertjespistool	13	Telefoon	4
Fiets	12	Schop	3
Gitaar	10	<i>Bord</i>	2
Horloge	9	<i>Dienblad</i>	2
Zweep	9	<i>Gieter</i>	2
Speelkaarten	8	Handtas	2
Wandelstok	7	<i>Schalen</i>	2
Zaklantaarn	7	<i>Servet</i>	2
Kanon	6	<i>Glazen</i>	1
Pistool	6	<i>Ketel</i>	1
Biljarttafel	5	Leesbril	1
Boekentas	5	<i>Pan</i>	1
Inktpot	5	<i>Spiegel</i>	1
Sigaar	5	Waarzeggersbol	1
Sigaretten	5		
Triktrakspel	5		
Botaniseertrommel	4		
<i>Glazen</i>	4		
Koffer	4		
Rekenboeken	4		
Tent	4		
<i>Vaas</i>	4		
Valhelm	4		
Fluit	3		
Geweren	3		
Kranten	3		
Pennen	3		
Potloden	3		
Primus	3		
Studieboeken	3		
Taalboeken	3		
Barometers	2		
<i>Borden</i>	2		

Flessen	2
Jukebox	2
Kaart	2
Klok	2
<i>Koffiekan</i>	2
<i>Koffiekopjes</i>	2
Paperassen	2
Paraplu	2
Schriften	2
Thermometers	2
Valies	2
Zakmes	2
Aktetas	1
Bunsenbrander	1
Degen	1
<i>Dekens</i>	1
Huiswerk	1
Glazen bol	1
Gravures	1
<i>Ketel</i>	1
Kleurpotloden	1
Knuppel	1
<i>Kopjes</i>	1
<i>Lampetkan</i>	1
Landkaarten	1
Luchtmatras	1
Octaëder	1
<i>Opvouwbaar tafeltje</i>	1
<i>Plastic bekers</i>	1
Reageerbuizen	1
<i>Schalen</i>	1
Scheergerei	1
<i>Servet</i>	1
<i>Steelpan</i>	1
<i>Suikerpot</i>	1
Telefoon	1
Terrarium	1
<i>Theedoek</i>	1
<i>Theekopjes</i>	1
<i>Trempot</i>	1
Voetzoekers	1

Vuurwapens	1
Wapen	1
Waterkom	1
Zakdoek	1
Zandlopers	1
Zeildoek	1

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk
Totaal:	28	283	30	15

HET BEVINDEN IN OPENBARE/PRIVATE RUIMTE EN BINNEN/BUITEN (ZOWEL UIT TEKST ALS AFBEELDINGEN)

	Mannelijke personages				Vrouwelijke personages			
	Openbare ruimte	Private ruimte	Buiten	Binnen	Openbare ruimte	Private ruimte	Buiten	Binnen
	85	87	84	172	12	33	16	45

KWANTITATIEF ONDERZOEK KRASSEN IN HET TAFELBLAD

AANTAL PERSONAGES

	Mannelijke personages	Vrouwelijke personages	Ratio
Aantal personages	9 ¹⁵²	11 ¹⁵³	0,82:1
Aantal afgebeelde personages	16	19	0,85:1

WERKWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort werkwoord	Aantal	Soort werkwoord	Aantal
Zeggen	61	Zeggen	41
Zijn	21	Vragen	23
Kijken	9	Zijn	16
Vragen	6	Hebben	9
Hebben	5	Willen	9
Vertellen	5	Kijken	8
Brommen	4	Gaan	7
Kunnen	4	<i>Liggen</i>	6
Moeten	4	Roepen	6
Staan	4	Knikken	5
Aankijken	3	Vinden	5
Doen	3	Weten	5
Gaan	3	Zien	5
Hoofdschudden	3	Kunnen	4
Stilstaan	3	Staan	4
Willen	3	Zuchten	4
Beginnen	2	Beginnen	3
Blijven	2	Binnenkomen	3
<i>Grinniken</i>	2	Blijven	3
Knikken	2	<i>Denken</i>	3
<i>Komen</i>	2	Doen	3
Opstaan	2	<i>Rennen</i>	3
<i>Pesten</i>	2	<i>Wonen</i>	3

¹⁵² Dit zijn respectievelijk opa Willem, Robbie, Fransje, de vader van opa, oom Wim, de buurman van opa, Jaap, meneer Haneman en Tonnie.

¹⁵³ Dit zijn respectievelijk Madelief, oma Marie, de moeder van Madelief, de mevrouw op de begrafenis, tante Ant, Wilma, Tineke, de moeder van Fransje, de buurvrouw van opa, de vrouw van Jaap en de schooljuffrouw.

Roepen	2	Hoofdschudden	2
<i>Rondkijken</i>	2	Mogen	2
Vinden	2	Nadenken	2
Worden	2	Opstaan	2
<i>Zeuren</i>	2	Praten	2
Zien	2	Vertellen	2
Zitten	2	Zitten	2
Zuchten	2	Aankijken	1
<i>Zwijgen</i>	2	<i>Aarzelen</i>	1
<i>Bedenken</i>	1	<i>Bedoelen</i>	1
<i>Begrijpen</i>	1	<i>Beleven</i>	1
<i>Bekijken</i>	1	<i>Brengen</i>	1
<i>Brullen</i>	1	Brommen	1
Binnenkomen	1	<i>Eten</i>	1
<i>Drinken</i>	1	<i>Fantaseren</i>	1
Geloven	1	<i>Fluisteren</i>	1
<i>Geven</i>	1	Geloven	1
<i>Glimlachen</i>	1	<i>Knijpen</i>	1
<i>Grijpen</i>	1	<i>Lachen</i>	1
<i>Grommen</i>	1	<i>Laten</i>	1
<i>Hand schudden</i>	1	<i>Leren</i>	1
<i>Herkennen</i>	1	<i>Leven</i>	1
<i>Horen</i>	1	Lopen	1
<i>Kennen</i>	1	Luisteren	1
<i>Kloppen</i>	1	<i>Meegeven</i>	1
<i>Leggen</i>	1	Moeten	1
<i>Letten op</i>	1	Opendoen	1
Lopen	1	<i>Openduwen</i>	1
Luisteren	1	<i>Opdrinken</i>	1
Mogen	1	<i>Opvallen</i>	1
<i>Mompelen</i>	1	<i>Opwinden</i>	1
Nadenken	1	Pakken	1
<i>Neerzetten</i>	1	<i>Ramen lappen</i>	1
<i>Op afsturen</i>	1	Scheiden	1
Opendoen	1	Scheren	1
<i>Ophouden</i>	1	Schreeuwen	1
<i>Opstuiven</i>	1	<i>Slapen</i>	1
Pakken	1	<i>Slikken</i>	1
<i>Poetsen</i>	1	Smeren	1
<i>Planten</i>	1	Stilstaan	1
Praten	1	<i>Stoppen</i>	1

<i>Schamen</i>	1	Stotteren	1
Scheren	1	<i>Sussen</i>	1
Scheiden	1	<i>Uitroepen</i>	1
<i>Schelden</i>	1	Van opkijken	1
<i>Schrapen</i>	1	<i>Vegen</i>	1
Schreeuwen	1	<i>Volhouden</i>	1
<i>Schudden</i>	1	<i>Wachten</i>	1
<i>Slissen</i>	1	<i>Weggaan</i>	1
Smeren	1	Worden	1
<i>Stamelen</i>	1	<i>Zouden</i>	1
<i>Stapelen</i>	1		
<i>Staren</i>	1		
<i>Stofzuigen</i>	1		
Stotteren	1		
<i>Sukkelen</i>	1		
Uitroepen	1		
<i>Uitsteken</i>	1		
Van opkijken	1		
<i>Van opknappen</i>	1		
<i>Voor de gek houden</i>	1		
<i>Voorover buigen</i>	1		
Weten	1		
<i>Zich omdraaien</i>	1		
<i>Zullen</i>	1		

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
	Soorten	Aantal Werkwoorden	Soorten	Aantal Werkwoorden
	Werkwoorden		Werkwoorden	
Totaal:	88	229	74	236

BIJVOEGLIJK NAAMWOORDEN

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort bijvoeglijk naamwoord	Aantal	Soort bijvoeglijk naamwoord	Aantal	
Oud	9	Stil	8	
Alleen	6	<i>Dood</i>	7	
<i>Klein</i>	4	<i>Eigenwijs</i>	7	
Kwaad	3	Oud	6	
<i>Moe</i>	3	<i>Best</i>	4	
Blij	2	Kwaad	4	

<i>Boos</i>	2	Mooi	4
Groot	2	<i>Stijf</i>	4
<i>Jaloers</i>	2	<i>Aardig</i>	3
<i>Slecht</i>	2	Blij	3
<i>Vervelend</i>	2	<i>Goed</i>	3
Vreemd	2	<i>Kribbig</i>	3
<i>Bang</i>	1	<i>Rood</i>	3
Bleek	1	<i>Streng</i>	3
<i>Flink</i>	1	Vrolijk	3
<i>Gebogen</i>	1	<i>Benauwd</i>	2
<i>Gek</i>	1	<i>Dapper</i>	2
<i>Gewoon</i>	1	Groot	2
<i>In de war</i>	1	Jong	2
Jong	1	<i>Knuffelig</i>	2
Knalrood	1	<i>Ongehoorzaam</i>	2
<i>Lastig</i>	1	<i>Stom</i>	2
<i>Mak</i>	1	<i>Ziek</i>	2
Mooi	1	<i>Zielig</i>	2
Stil	1	Alleen	1
<i>Verdrietig</i>	1	<i>Anders</i>	1
<i>Vriendelijk</i>	1	<i>Arm</i>	1
<i>Vroeg</i>	1	<i>Beleefd</i>	1
Vrolijk	1	<i>Betoeterd</i>	1
<i>Woedend</i>	1	Bleek	1
		<i>Chagrijnig</i>	1
		<i>Dom</i>	1
		<i>Door 't dolle</i>	1
		Geboren	1
		<i>Getikt</i>	1
		<i>Grappig</i>	1
		<i>Iebel</i>	1
		<i>Keurig</i>	1
		Knalrood	1
		<i>Koppig</i>	1
		<i>Krom</i>	1
		<i>Lief</i>	1
		<i>Ongelukkig</i>	1
		<i>Ongerust</i>	1
		<i>Proper</i>	1
		<i>Rustig</i>	1
		<i>Slank</i>	1

	<i>Stoer</i>	<i>1</i>
	<i>Verlegen</i>	<i>1</i>
	<i>Verstrooid</i>	<i>1</i>
	Vreemd	1

BIJWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort bijwoord	Aantal	Soort bijwoord	Aantal
Verbaasd	7	Gauw	6
Goed	5	Goed	6
Hard	5	<i>Voorzichtig</i>	6
Geschrokken	4	Langzaam	4
Langzaam	3	Verlegen	4
<i>Rustig</i>	3	<i>Zacht</i>	4
Verlegen	3	Hard	3
<i>Verstrooid</i>	3	Kwaad	3
Kwaad	2	<i>Ongeduldig</i>	3
Lang	2	Snel	3
Mooi	2	Stil	3
<i>Peinzend</i>	2	Tevreden	3
<i>Somber</i>	2	Verbaasd	3
Tevreden	2	Zenuwachtig	3
Verschrikt	2	<i>Zuur</i>	3
<i>Vriendelijk</i>	2	<i>Blij</i>	2
Vrolijk	2	Diep	2
Benauwd	1	<i>Heftig</i>	2
<i>Best</i>	<i>1</i>	Lang	2
<i>Bezorgd</i>	<i>1</i>	<i>Onverschillig</i>	2
Diep	1	<i>Woedend</i>	<u>2</u>
<i>Droevig</i>	<i>1</i>	<i>Behoorlijk</i>	<u>1</u>
<i>Eindeloos</i>	<i>1</i>	Benauwd	1
Flink	1	<i>Beslist</i>	<i>1</i>
Gauw	1	<i>Beter</i>	<i>1</i>
<i>Gebogen</i>	<i>1</i>	<i>Bibberig</i>	<i>1</i>
<i>Gemeen</i>	<i>1</i>	<i>Bleek</i>	<i>1</i>
<i>Gevouwen</i>	<i>1</i>	<i>Boos</i>	<i>1</i>
<i>Glimlachend</i>	<i>1</i>	<i>Buiten adem</i>	<i>1</i>
<i>Graag</i>	<i>1</i>	<i>Dapper</i>	<i>1</i>
<i>Hardop</i>	<i>1</i>	<i>Dreigend</i>	<i>1</i>
Hinderlijk	1	<i>Duidelijk</i>	<i>1</i>

<i>Hulpeloos</i>	<i>1</i>	<i>Enthousiast</i>	<i>1</i>
<i>Kalm</i>	<i>1</i>	<i>Flink</i>	<i>1</i>
<i>Laat</i>	<i>1</i>	<i>Geschrokken</i>	<i>1</i>
<i>Meewarig</i>	<i>1</i>	<i>Hinderlijk</i>	<i>1</i>
<i>Nijdig</i>	<i>1</i>	<i>Hoofdschuddend</i>	<i>1</i>
<i>Onderzoekend</i>	<i>1</i>	<i>Hoog</i>	<i>1</i>
<i>Ongelovig</i>	<i>1</i>	<i>IJskoud</i>	<i>1</i>
<i>Ongelukkig</i>	<i>1</i>	<i>Kalm</i>	<i>1</i>
<i>Onrustig</i>	<i>1</i>	<i>Knus</i>	<i>1</i>
<i>Ontevreden</i>	<i>1</i>	<i>Kortaf</i>	<i>1</i>
<i>Onwillig</i>	<i>1</i>	<i>Laat</i>	<i>1</i>
<i>Roestig</i>	<i>1</i>	<i>Lekker</i>	<i>1</i>
<i>Samen</i>	<i>1</i>	<i>Mooi</i>	<i>1</i>
<i>Slecht</i>	<i>1</i>	<i>Nieuwsgierig</i>	<i>1</i>
<i>Snel</i>	<i>1</i>	<i>Ongelovig</i>	<i>1</i>
<i>Sprakeloos</i>	<i>1</i>	<i>Onrustig</i>	<i>1</i>
<i>Stijf</i>	<i>1</i>	<i>Opgewekt</i>	<i>1</i>
<i>Stil</i>	<i>1</i>	<i>Samen</i>	<i>1</i>
<i>Trots</i>	<i>1</i>	<i>Schoon</i>	<i>1</i>
<i>Venijnig</i>	<i>1</i>	<i>Stevig</i>	<i>1</i>
<i>Verdrietig</i>	<i>1</i>	<i>Stiekem</i>	<i>1</i>
<i>Verkeerd</i>	<i>1</i>	<i>Stijf</i>	<i>1</i>
<i>Verrast</i>	<i>1</i>	<i>Stram</i>	<i>1</i>
<i>Vragend</i>	<i>1</i>	<i>Vaak</i>	<i>1</i>
<i>Wanhopig</i>	<i>1</i>	<i>Vastbesloten</i>	<i>1</i>
<i>Wanstaltig</i>	<i>1</i>	<i>Verdrietig</i>	<i>1</i>
<i>Wantrouwig</i>	<i>1</i>	<i>Vermoeid</i>	<i>1</i>
<i>Wazig</i>	<i>1</i>	<i>Verschrikt</i>	<i>1</i>
<i>Woest</i>	<i>1</i>	<i>Verward</i>	<i>1</i>
<i>Zenuwachtig</i>	<i>1</i>	<i>Vlug</i>	<i>1</i>
<i>Zeurderig</i>	<i>1</i>	<i>Vrolijk</i>	<i>1</i>
		<i>Vrij</i>	<i>1</i>
		<i>Wild</i>	<i>1</i>
		<i>Zorgelijk</i>	<i>1</i>

GEBRUIKSVOORWERPEN EN HOE VAAK GEHANTEERD (ZOWEL UIT TEKST ALS AFBEELDINGEN)

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort voorwerp	Aantal	Soort voorwerp	Aantal
<i>Koffiekopje</i>	5	Boeken	9
Krant	4	<i>Theekopje</i>	5
Boek	2	Handtas	4
Dozen	2	<i>Emmer</i>	3
<i>Koekenpan</i>	2	Scheermes	3
<i>Koffiekan</i>	2	Bril	2
Scheerkwast	2	<i>Koffiekopje</i>	2
Scheermes	2	Scheerzeep	2
<i>Afwaskwast</i>	1	Tafeltje	2
Aktemappen	1	Zakdoekje	2
Fiets	1	Auto	1
Inktpot	1	<i>Beker</i>	1
Koffer	1	<i>Dienblad</i>	1
<i>Melkkan</i>	1	<i>Fles</i>	1
<i>Mes</i>	1	Gedichten	1
Pijp	1	<i>Glas</i>	1
Reistas	1	<i>Koekenpan</i>	1
Scheerzeep	1	Ladder	1
<i>Schort</i>	1	<i>Mes</i>	1
Sigaret	1	<i>Pollepel</i>	1
Spelletjes	1	Potlood	1
<i>Stofzuiger</i>	1	Scheerkwast	1
<i>Thermosfles</i>	1	<i>Schort</i>	1
Trap	1	Spelletjes	1
Tuinschaar	1	<i>Spiegel</i>	1
<i>Vork</i>	1	<i>Theepot</i>	1
Vrachtwagentje	1	<i>Thermosfles</i>	1
		Wandelstok	1
		<i>Zeem</i>	1

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk
Totaal:	16	24	22	31

HET BEVINDEN VAN PERSONAGES IN OPENBARE/PRIVATE RUIMTE EN
BINNEN/BUITEN (ZOWEL UIT TEKST ALS AFBEELDINGEN)

Mannelijke personages				Vrouwelijke personages			
Openbare Ruimte	Private Ruimte	Buiten	Binnen	Openbare Ruimte	Private Ruimte	Buiten	Binnen
6	38	15	44	7	43	26	50

KWANTITATIEF ONDERZOEK DE RODE PRINSES

AANTAL PERSONAGES

	Mannelijke personages	Vrouwelijke personages	Ratio
Aantal personages	34 ¹⁵⁴	19 ¹⁵⁵	1,79:1
Aantal afgebeelde personages	129	67	1,93:1

WERKWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijk personages	
Soort werkwoord	Aantal	Soort werkwoord	Aantal
Zeggen	66	Zeggen	21
Staan	47	Roepen	18
Zijn	22	Lopen	17
Rijden	20	Zijn	13
Roepen	17	Komen	11
Trekken	17	Vragen	10
Antwoorden	16	Hebben	9
Krijgen	16	<i>Wensen</i>	8
<i>Uitbarsten</i>	15	Kunnen	7
Vertellen	15	Moeten	7
Laten	14	Worden	7
Aankijken	12	Denken	6
<i>Flauwvallen</i>	12	Spreken	6
Gaan	12	Staan	6
<i>Geeuwen</i>	12	<i>Weglopen</i>	6
<i>Trillen</i>	12	Zien	6
<i>Vloeken</i>	12	Zitten	6
Hebben	10	Gaan	5
Zitten	8	Kijken	5
Moeten	7	Trekken	5
Denken	6	Willen	5
Dobbelen	6	<i>Stampvoeten</i>	4

¹⁵⁴ Dit zijn respectievelijk koning Egbert, Holz, Bolz, Schwanzenstolz, opa Tannebaum, de waard, de dokter van het Witte-Torenpleis, de luitenant, de bode, de generaal, de twaalf soldaten, Umberto, de boer, Gijs, Jan de knecht, de melkman, lakei Jansen, de dominee, de dollendokter, het kind van de cafébaas, de baas van het danscafé, Jacob en de wachtsoldaat.

¹⁵⁵ Dit zijn respectievelijk de Rode Prinses, koningin Elisabeth, de koningin-grootmoeder, hofdame Laula, hofdame Paula, de waardin, de boerin, Alie, Truus, Patricia, Noortje, Albarta, Clementien, Geesje, Deesje, hofdame Pietersen, Ans, het kind van de cafébaas en Sientje.

Kunnen	6	Vertellen	4
<i>Spugen</i>	6	Beginnen	3
Worden	6	Blijven	3
Vragen	5	Huilen	3
<i>Doen</i>	4	<i>Klimmen</i>	3
Geven	4	<i>Mogen</i>	3
Kijken	4	<i>Omdraaien</i>	3
Komen	4	Pakken	3
<i>Smijten</i>	4	<i>Snikken</i>	3
Springen	4	<i>Tellen</i>	3
<i>Uitspannen</i>	4	Terugkeren	3
Bevelen	3	<i>Aaien</i>	2
<i>Blazen</i>	3	<i>Aankloppen</i>	2
<i>Braken</i>	3	Antwoorden	2
<i>Doorgaan</i>	3	Bevelen	2
<i>Hoesten</i>	3	Dobbelen	2
<i>Kwijtraken</i>	3	Fluisteren	2
<i>Opsluiten</i>	3	<i>Gillen</i>	2
Pakken	3	<i>Hoeden</i>	2
<i>Proesten</i>	3	<i>Horen</i>	2
<i>Rukken</i>	3	<i>Kloppen</i>	2
<i>Sissen</i>	3	Knikken	2
Spreken	3	<i>Ontsnappen</i>	2
Zien	3	Schreeuwen	2
<i>Zouden</i>	3	Terugkomen	2
<i>Afschudden</i>	2	<i>Tikken</i>	2
Beginnen	2	<i>Verdergaan</i>	2
<i>Bewaken</i>	2	<i>Verdwijnen</i>	2
<i>Brengen</i>	2	Vinden	2
<i>Galopperen</i>	2	Voelen	2
Lopen	2	Zwijgen	2
<i>Rondkijken</i>	2	Aankijken	1
<i>Salueren</i>	2	<i>Aanvullen</i>	1
<i>Uitlachen</i>	2	<i>Aanzetten</i>	1
<i>Wachten</i>	2	<i>Achteraanlopen</i>	1
Willen	2	<i>Achterblijven</i>	1
<i>Zetten</i>	2	<i>Achterlaten</i>	1
Zwijgen	2	<i>Achteruit deizen</i>	1
<i>Afwenden</i>	1	<i>Afdalen</i>	1
<i>Bedenken</i>	1	Bedoelen	1
<i>Bedienen</i>	1	<i>Begrijpen</i>	1

Bedoelen	1	<i>Bellen</i>	1
<i>Beduiden</i>	1	<i>Bereiken</i>	1
<i>Beuken</i>	1	<i>Bestijgen</i>	1
<i>Binnenkomen</i>	1	<i>Betreden</i>	1
Blijven	1	<i>Binnengaan</i>	1
<i>Bovenkomen</i>	1	<i>Doorlopen</i>	1
<i>Buigen</i>	1	<i>Draaien</i>	1
<i>Commanderen</i>	1	<i>Er uitzien</i>	1
<i>Dichtdoen</i>	1	<i>Erwtten doppen</i>	1
<i>Dichtknopen</i>	1	Geven	1
<i>Dienen</i>	1	<i>Glijden</i>	1
<i>Doen alsof</i>	1	<i>Gooien</i>	1
<i>Donderen</i>	1	Grijpen	1
<i>Doorlaten</i>	1	<i>Hakkelen</i>	1
<i>Dragen</i>	1	<i>Herhalen</i>	1
Fluisteren	1	<i>Hoofdschudden</i>	1
Grijpen	1	<i>In slaap vallen</i>	1
<i>Halen</i>	1	<i>In snikken uitbreken</i>	1
<i>Herkennen</i>	1	<i>Instappen</i>	1
Huilen	1	<i>Inzetten</i>	1
<i>Kennen</i>	1	<i>Juichen</i>	1
Knikken	1	<i>Klingelen</i>	1
<i>Knipperen</i>	1	<i>Knielen</i>	1
<i>Krabben</i>	1	Krijgen	1
Kruipen	1	Kruipen	1
Lachen	1	Lachen	1
Maken	1	Laten	1
Meenemen	1	<i>Leren</i>	1
<i>Menen</i>	1	<i>Loslaten</i>	1
<i>Naar voren werken</i>	1	<i>Losmaken</i>	1
<i>Ontbieden</i>	1	<i>Liggen</i>	1
<i>Openen</i>	1	Maken	1
<i>Op slot draaien</i>	1	Meenemen	1
<i>Opwachten</i>	1	<i>Meerijden</i>	1
<i>Opzij wijken</i>	1	<i>Merken</i>	1
<i>Plassen</i>	1	<i>Nemen</i>	1
<i>Pulken</i>	1	<i>Omkijken</i>	1
Regeren	1	<i>Omvallen</i>	1
<i>Ritsen</i>	1	<i>Onthouden</i>	1
Schreeuwen	1	<i>Opendoen</i>	1
Schrijven	1	<i>Opgroeien</i>	1

<i>Slaan</i>	<i>1</i>	<i>Opstuiven</i>	<i>1</i>
<i>Stamelen</i>	<i>1</i>	<i>Overeind komen</i>	<i>1</i>
<i>Stappen</i>	<i>1</i>	<i>Piepen</i>	<i>1</i>
<i>Staren</i>	<i>1</i>	<i>Ploegen</i>	<i>1</i>
<i>Terugkeren</i>	<i>1</i>	<i>Regelen</i>	<i>1</i>
<i>Terugkomen</i>	<i>1</i>	<i>Regeren</i>	<i>1</i>
<i>Terugtrekken</i>	<i>1</i>	<i>Rekenen</i>	<i>1</i>
<i>Terugbrengen</i>	<i>1</i>	<i>Rijden</i>	<i>1</i>
<i>Tillen</i>	<i>1</i>	<i>Ronddolen</i>	<i>1</i>
<i>Toedekken</i>	<i>1</i>	<i>Ruiken</i>	<i>1</i>
<i>Treden</i>	<i>1</i>	<i>Schrijven</i>	<i>1</i>
<i>Uitbrengen</i>	<i>1</i>	<i>Springen</i>	<i>1</i>
<i>Vangen</i>	<i>1</i>	<i>Struikelen</i>	<i>1</i>
<i>Vertrouwen</i>	<i>1</i>	<i>Tegen aanlopen</i>	<i>1</i>
<i>Vervolgen</i>	<i>1</i>	<i>Teruggaan</i>	<i>1</i>
<i>Vinden</i>	<i>1</i>	<i>Tillen</i>	<i>1</i>
<i>Voorhouden</i>	<i>1</i>	<i>Verlaten</i>	<i>1</i>
<i>Voorrijden</i>	<i>1</i>	<i>Volgen</i>	<i>1</i>
<i>Vrijlaten</i>	<i>1</i>	<i>Voortzetten</i>	<i>1</i>
<i>Wenken</i>	<i>1</i>	<i>Waarnemen</i>	<i>1</i>
<i>Wiegen</i>	<i>1</i>	<i>Weghollen</i>	<i>1</i>
<i>Zorgen voor</i>	<i>1</i>	<i>Weten</i>	<i>1</i>
<i>Zullen</i>	<i>1</i>	<i>Wijzen</i>	<i>1</i>
		<i>Zeuren</i>	<i>1</i>

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
	Soorten	Aantal Werkwoorden	Soorten	Aantal Werkwoorden
	Werkwoorden		Werkwoorden	
Totaal:	127	560	128	337

BIJVOEGLIJK NAAMWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort bijvoeglijk naamwoord	Aantal	Soort bijvoeglijk naamwoord	Aantal
<i>Verschrikkelijk</i>	<i>15</i>	<i>Oud</i>	<i>29</i>
<i>Jong</i>	<i>6</i>	<i>Arm</i>	<i>15</i>
<i>Sterk</i>	<i>6</i>	<i>Mooi</i>	<i>6</i>
<i>Akelig</i>	<i>4</i>	<i>Dik</i>	<i>5</i>
<i>Stevig</i>	<i>4</i>	<i>Gek</i>	<i>5</i>
<i>Dom</i>	<i>3</i>	<i>Streng</i>	<i>5</i>

<i>Levensgevaarlijk</i>	3	<i>Deftig</i>	3
<i>Saai</i>	3	<i>In de war</i>	3
<i>Stom</i>	3	<i>Moe</i>	3
<i>Aardig</i>	2	<i>Bang</i>	2
<i>Alleen</i>	2	<i>Boos</i>	2
<i>Bot</i>	2	<i>Blij</i>	2
<i>Eigenwijs</i>	2	<i>Dom</i>	2
<i>Lang</i>	2	<i>Eenzaam</i>	2
<i>Onaardig</i>	2	<i>Geliefd</i>	2
<i>Ongerust</i>	2	<i>Gezond</i>	2
<i>Onrustig</i>	2	<i>Goed</i>	2
<i>Oud</i>	2	<i>Hongerig</i>	2
<i>Rumoerig</i>	2	<i>Lang</i>	2
<i>Sprakeloos</i>	2	<i>Lekker</i>	2
<i>Woedend</i>	2	<i>Mager</i>	2
<i>Zenuwachtig</i>	2	<i>Ongerust</i>	2
<i>Afschuwelijk</i>	1	<i>Rechtop</i>	2
<i>Besodemieterd</i>	1	<i>Stom</i>	2
<i>Boos</i>	1	<i>Stram</i>	2
<i>Dik</i>	1	<i>Vreemd</i>	2
<i>Doodsbleek</i>	1	<i>Weerloos</i>	2
<i>Erg</i>	1	<i>Afgedraaid</i>	1
<i>Flink</i>	1	<i>Alleen</i>	1
<i>Gek</i>	1	<i>Bazig</i>	1
<i>Gemeen</i>	1	<i>Bibberig</i>	1
<i>Gespannen</i>	1	<i>Boers</i>	1
<i>Gevaarlijk</i>	1	<i>Brutaal</i>	1
<i>Grof</i>	1	<i>Confuus</i>	1
<i>Hoog</i>	1	<i>Dood</i>	1
<i>Klein</i>	1	<i>Doodmoe</i>	1
<i>Kwaad</i>	1	<i>Doodsbleek</i>	1
<i>Lief</i>	1	<i>Doof</i>	1
<i>Lomp</i>	1	<i>Eigenwijs</i>	1
<i>Mooi</i>	1	<i>Gerimpeld</i>	1
<i>Ondeugend</i>	1	<i>Geschaad</i>	1
<i>Ongelukkig</i>	1	<i>Goedig</i>	1
<i>Onveilig</i>	1	<i>Jong</i>	1
<i>Opgelucht</i>	1	<i>Kaarsrecht</i>	1
<i>Smerig</i>	1	<i>Kostbaar</i>	1
<i>Stomverbaasd</i>	1	<i>Koud</i>	1
<i>Streng</i>	1	<i>Kwaad</i>	1

<i>Trots</i>	1	<i>Licht</i>	1
Verheugd	1	Lief	1
<i>Wantrouwig</i>	1	<i>Mal</i>	1
<i>Woest</i>	1	<i>Onoverwinnelijk</i>	1
<i>Zwaar</i>	1	<i>Ontsnapt</i>	1
		<i>Onverstoorbaar</i>	1
		<i>Opgesloten</i>	1
		<i>Overdreven</i>	1
		<i>Prettig</i>	1
		<i>Rimpelig</i>	1
		<i>Schandelijk</i>	1
		Sterk	1
		<i>Uitgedost</i>	1
		<i>Veilig</i>	1
		Verheugd	1
		<i>Verlaten</i>	1
		<i>Verwend</i>	1
		Woedend	1
		Zenuwachtig	1
		<i>Zielig</i>	1

BIJWOORDEN

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort bijwoord	Aantal	Soort bijwoord	Aantal
<i>Zuchtend</i>	24	Hard	5
Voorzichtig	19	Ferm	4
Langzaam	14	Haastig	4
<i>Ongelukkig</i>	12	<i>Huilend</i>	4
<i>Onmerkbaar</i>	12	Keurig	4
<i>Steunend</i>	12	<i>Dapper</i>	3
Goed	5	Onzeker	3
<i>Onmiddellijk</i>	5	<i>Woedend</i>	3
Ferm	4	Bevend	2
<i>Lijkbleek</i>	4	Goed	2
<i>Overeind komend</i>	3	Langzaam	2
<i>Star</i>	3	Mooi	2
Veilig	3	Onthutst	2
Zachtjes	3	Rechttop	2
Bevend	2	<i>Streng</i>	2
<i>Buigend</i>	2	Verschrikkelijk	2

<i>Duidelijk</i>	2	Voorzichtig	2
<i>Hijgend</i>	2	Vreselijk	2
IJverig	2	Waardig	2
<i>Luid</i>	2	<i>Wel</i>	2
<i>Moeizaam</i>	2	Zachtjes	2
Opgewonden	2	<i>Alleen</i>	1
<i>Saluerend</i>	2	<i>Angstig</i>	1
<i>Snel</i>	2	<i>Bedremmeld</i>	1
<i>Stevig</i>	2	<i>Bevelend</i>	1
Stram	2	Boos	1
<i>Teder</i>	2	Diep	1
Verschrikkelijk	2	Dommig	1
Vreselijk	2	<i>Duizelig</i>	1
<i>Woest</i>	2	Fier	1
<i>Zwaar</i>	2	<i>Fris</i>	1
<i>Aarzelend</i>	1	Gauw	1
<i>Bedenklijk</i>	1	<i>Geërgerd</i>	1
<i>Beverig</i>	1	<i>Gierend</i>	1
<i>Blazend</i>	1	<i>Goedkeurend</i>	1
Boos	1	<i>Goeiig</i>	1
<i>Braaf</i>	1	<i>Gulzig</i>	1
Diep	1	<i>Handenklappend</i>	1
<i>Dof</i>	1	<i>Hartverscheurend</i>	1
Dommig	1	<i>Hevig</i>	1
<i>Doodstil</i>	1	IJverig	1
Fier	1	IJzig	1
Gauw	1	<i>In paniek</i>	1
<i>Grijnzend</i>	1	<i>Klappertandend</i>	1
Haastig	1	<i>Koninklijk</i>	1
Hard	1	<i>Lang</i>	1
<i>Hinkend</i>	1	<i>Langzamerhand</i>	1
<i>Hoofdschuddend</i>	1	Lekker	1
IJzig	1	<i>Moedig</i>	1
<i>Kaarsrecht</i>	1	<i>Onaantastbaar</i>	1
<i>Kalm</i>	1	<i>Onbeschaafd</i>	1
Keurig	1	<i>Onbeschermd</i>	1
<i>Klagelijk</i>	1	Onbeweeglijk	1
<i>Kwiek</i>	1	<i>Onbewogen</i>	1
<i>Lachend</i>	1	<i>Onderzoekend</i>	1
Lekker	1	<i>Ongehoorzaam</i>	1
<i>Log</i>	1	<i>Onstuitbaar</i>	1

Mooi	1	<i>Ontzet</i>	1
<i>Nauwkeurig</i>	1	<i>Onvervaard</i>	1
<i>Omzichtig</i>	1	Opgewonden	1
Onbeweeglijk	1	<i>Persoonlijk</i>	1
<i>Ongelovig</i>	1	<i>Precies</i>	1
Onthutst	1	<i>Roerloos</i>	1
Onzeker	1	<i>Rondtollend</i>	1
<i>Proestend</i>	1	Scheef	1
<i>Recht</i>	1	<i>Schitterend</i>	1
Rechtop	1	<i>Schreeuwend</i>	1
<i>Ruw</i>	1	<i>Snikkend</i>	1
Scheef	1	<i>Strak</i>	1
<i>Scherp</i>	1	Stram	1
<i>Schrokkerig</i>	1	<i>Traag</i>	1
<i>Schutterig</i>	1	<i>Trillend</i>	1
<i>Slurpend</i>	1	<i>Vaag</i>	1
<i>Somber</i>	1	Veilig	1
<i>Spiedend</i>	1	Verbluft	1
<i>Spottend</i>	1	<i>Verheven</i>	1
Verbluft	1	<i>Verlangend</i>	1
<i>Verschrikt</i>	1	<i>Verschrikt</i>	1
<i>Vloekend</i>	1	<i>Verstard</i>	1
<i>Vlug</i>	1	<i>Verstijfd</i>	1
<i>Voortdurend</i>	1	<i>Vinnig</i>	1
<i>Vuurrood</i>	1	<i>Worstelend</i>	1
<i>Wijdbeens</i>	1	Zenuwachtig	1
Zenuwachtig	1	<i>Zielig</i>	1
Zoet	1	<i>Zingend</i>	1
		Zoet	1

GEBRUIKSVOORWERPEN EN HOE VAAK GEHANTEERD (ZOWEL UIT TEKST ALS AFBEELDINGEN)

Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
Soort voorwerp	Aantal	Soort voorwerp	Aantal
Kanon	8	Aanwijsstok	9
Roversmessen	6	Verrekijker	9
Zakken	6	<i>Beker</i>	3
Dobbelstenen	5	<i>Borstels</i>	3
<i>Lepels</i>	5	<i>Zeep</i>	3
<i>Borden</i>	4	<i>Dienblad</i>	2

<i>Wijnkan</i>	3	Dobbelstenen	2
Bierpul	2	Zakdoekjes	2
Fluitje	2	<i>Lepel</i>	1
Knots	2	<i>Mes</i>	1
Pan	2	Plaatjesboek	1
Blocnote	1	<i>Servet</i>	1
<i>Dienblad</i>	1	Sleutels	1
<i>Melkbus</i>	1	Stift	1
Potlood	1	Teugels	1
Schriftje	1	Zweep	1
Sleutels	1		
Speer	1		
<i>Terrine</i>	1		
Teugels	1		
Zweep	1		

	Mannelijke personages		Vrouwelijke personages	
	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk	Huishoudelijk	Niet-huishoudelijk
Totaal:	15	40	16	41

HET BEVINDEN VAN PERSONAGES IN DE OPENBARE/PRIVATE RUIMTE EN BINNEN/BUITEN (ZOWEL UIT TEKST ALS AFBEELDINGEN)

Openbare ruimte	Mannelijke personages			Vrouwelijke personages			
	Private ruimte	Buiten	Binnen	Openbare ruimte	Private ruimte	Buiten	Binnen
69	139	105	208	22	99	61	121